

Stiftelsen
Idébanken

Synlige mål, synlige skritt

framtid-kom.no

Nordisk konferanse om bærekraftig samfunnsutvikling

Ny giv for bærekraftig utvikling i Norden!

I Norden har vi sterke tradisjoner for å trekke borgerne med i den lokale samfunnsplanleggingen. Vi ser folkelig medvirkning som en viktig forutsetning for å sikre oppslutning om en offensiv miljøpolitikk og et levende lokaldemokrati. Rommer den nordiske samfunnsmodellen også kimen til å skape en global bærekraftig utvikling?

Gjennom denne konferansen vil vi vise at lokale løsninger for bærekraftig produksjon og forbruk ofte kan være nasjonale forbilder.

Mye tyder på at interessen for grunnleggende miljø- og samfunnsproblemer er økende, selv om debatten i media ofte dreier seg om den enkeltes velferdspolitiske rettigheter. Denne utviklingen gir muligheter til å løfte bærekraftig samfunnsutvikling høyere opp på den politiske dagsorden. Vi skal gjøre vårt for å bidra til dette. Spesielt viktig er tiltak mot klimaendringer, bevaring av det biologiske mangfoldet og kampen mot miljøgiftene. Det innebærer at vi må se på vårt forbruk med et kritisk blikk, ikke minst vårt energiforbruk.

I denne publikasjonen finner du artikler som gir innblikk i det nordiske verdilandskapet. Verdien vi legger til grunn må bli mer synlige. Du finner også 15 gode eksempler på bærekraftig praksis i Norden, hentet fra Stiftelsen Idébankens database. Slike gode eksempler kan vise mulighetsrommet og tjene som ledestjerner for andre. De vil åpne for drøftinger og erfaringsutveksling med nordiske kolleger og gi stimulans til fornyet innsats. Målet er at det knyttes kontakter og dannes flere nettverk som bidrar til en varig og forsterket innsats i bærekraftsarbeidet.

Vel møtt til samarbeid!

Helen Bjørnøy
Miljøvernminister

Denne publikasjonen er et bidrag til konferansen «framtid-kom.no», som arrangeres av:

© Stiftelsen Idébanken 2006

ISBN: 82-91686-20-3
Akersgata 34
N-0180 Oslo
Tlf +47-23 31 09 60
www.idebanken.no

Denne publikasjonen er et bidrag til konferansen «framtid-kom.no», som arrangeres av Miljøverndepartementet, KS, Nordisk Ministerråd, Stiftelsen Idébanken, Oslo kommune og Norges Velforbund:
www.framtid-kom.no.

Det oppfordres til å gjenbruke tekstene i denne publikasjonen med kildehenvisning. Unntatt fra dette er Stefan Edmans artikkel, der tillatelse må innhentes fra forfatteren. Rettighetene til bilder tilhører fotografene som er kreditert.

Forsideillustrasjon:

Kai Arne Armann/Stiftelsen Idébanken og Digitalpress, basert på et foto av kloden fra Planetary Visions Limited

Ansvarlig redaktør:

Kai Arne Armann

Redaktør: Mads B. Nakkerud

Grafisk formgivning: Ligatur AS

Trykk: Flisa trykkeri

Synlige mål, synlige skritt

Vi er inne i en ny fase i arbeidet med bærekraftig utvikling i Norden. Alle de nordiske landene har lagt ned et betydelig arbeid, ikke minst innen rammen av Lokal Agenda 21. Oppstartsfasen er over, derfor er det akkurat nå et godt tidspunkt for å utveksle våre ulike erfaringer og å stake ut veier videre.

En av hovedkonklusjonene vi kan trekke av arbeidet hittil, er at vi må legge betydelig større vekt på å gjøre de overordnede målene mer synlige. Vi må klargjøre hvilke forutsetninger for dagens samfunnsutvikling som gir neste generasjon samme muligheter som oss til å dekke sine behov. Vi kan ikke fortsette å reparere på en utvikling som går i gal retning. Med et generasjonsperspektiv i bunnen må vi balansere økologiske, sosiale og økonomiske mål slik at vi bidrar til en utvikling i riktig retning.

Synlige mål er en forutsetning for å identifisere hvilke første skritt som går i riktig retning. Slike synlige skritt utløser handling og entusiasme. Mange nye løsninger er blitt til i de nordiske lokalsamfunn og har vært forutsetningen for utviklingen av den nordiske samfunnsmodellen. Dette har gitt de nordiske kommuner en nøkkelfunksjon som samfunnsutvikler. Men skal kommunene og andre lokale aktører fortsette å bidra med synlige skritt må nasjonale virkemidler legges til rette slik at de synliggjør og fremmer felles mål.

Med utgangspunkt i resultatene fra arbeidet hittil presenterer Jeppe Læssøe her et diskusjonsopplegg for hvordan man både lokalt og nasjonalt kan bidra til en videreutvikling av nærheten mellom befolkning og lokale/nasjonale myndigheter. Hans presise spørsmål kan gi rom for ulike svar, men nettopp derfor er de et viktig bidrag til debatten om en revitalisering av det lokale samspillet mellom kommune, næringsliv og sivilsamfunn.

Dette samspillet går også igjen som en nøkkelfaktor i resten av bidragene i dette heftet, enten de presenterer eksempler på første skritt fra utvalgte nordiske kommuner eller nye satsinger mellom lokale og nasjonale myndigheter. Satsinger og skritt hvor nettopp samspillet mellom de ulike nivåene er det som gjør både målene og skrittene mer synlige.

Vel møtt til nordisk erfaringsdeling, bærekraftig «framtid-kom.no»!

Kai Arne Armann
daglig leder, Stiftelsen Idébanken

Innhold

12 veje til fremme af den folkelige deltagelse,
av Jeppe Læssøe 4

Verdiendringer og bærekraftig utvikling,
av Ottar Hellevik 12

Veier til lavutstlippssamfunnet,
intervju med Jørgen Randers 14

Ny giv for lokal bærekraft,
intervju med KS og MD 16

Hur blir vår konsumtion mera hållbar? av Stefan Edman 18

15 gode eksempler på bærekraftig praksis i Norden 20

12 veje til fremme af den folkelige deltagelse

av Jeppe Læssøe

De nordiske lande deler værdier, som giver dem et godt udgangspunkt for at realisere målsætningen om aktiv involvering af borgerne i arbejdet for bæredygtig udvikling. Rundt om i Norden har det ført til mange forskellige initiativer. Men samtidig er meget andet sket - her og i verden i øvrigt. Så hvor står vi i dag? Hvad har vi med i bagagen? Hvad har forandret sig? Hvad er udfordringerne nu? Hvilke veje kan vi gå? Denne artikel giver nogle svar som oplæg til fælles diskussion og formulering af egne svar.

JEPPE LÆSSØE

Det fælles nordiske værdilandskab

De nordiske lande har skabt økonomisk vækst, politisk stabilitet og social velfærd som intet andet sted på jorden. Denne udvikling har samtidig placeret os blandt dem med det største ressourceforbrug pr indbygger i verden. Udfordringen består nu i at ændre dette så vores samfund ikke blot bliver bæredygtige i økonomisk og social, men også i økologisk henseende. Har vi i vores kultur de værdier der skal til for at klare det?

I udgangspunktet må svaret være ja. I Norden findes et sæt af markante værdier, som giver mening og kan støtte opgaven med at fremme folkelig deltagelse i bæredygtig udvikling. Værdierne er ikke specielt nordiske, men det er værdier som i højere grad har fået gennemslag og er blevet forankret i de nordiske lande end i resten af verden. Inspireret af bl.a. den danske tænketank Mandag Morgens undersøgelse af de nordiske værdier, har jeg sammenfattet disse værdier i boksen nedenfor.

Markante værdier i Norden:

- ▶ Demokrati som sindelag: Folkeoplysning som støtte til demokratisk dannelse
- ▶ Lighed og lav magtdistance
- ▶ Inklusion, korporativisme, konsensus
- ▶ Samfundssind: Opbakning bag støtte til social velfærd til alle

- ▶ Arbejdsomhed og åbenhed for forandring
- ▶ Naturen – og adgangen til den – vægtes

Dette gode værdimæssige udgangspunkt styrkes yderligere af den stærke position kommunerne har i de nordiske samfund. Kommunernes magt og ressourcer - samt deres udvikling i de seneste årtier i retning af øget decentralisering og støtte til borgerinvolvering i lokale udviklingsprojekter - passer som hånd i handske til hensigterne om folkelig deltagelse i den lokale indsats for bæredygtig udvikling.

Men se engang på værdierne igen. Man kan tage dem én for én og stille spørgsmål ved, om det nu også fungerer sådan i praksis i dagens Norden. Billedet er ikke éntydigt. Der er modtendenser. Ikke mindst indenfor den offentlige planlægning og forvaltning, hvor nye ledelsesformer i effektivitetens og økonomistyringens navn truer med at uddefinere de traditionelle værdier samt med at skabe sværere betingelser for de former for understøttelse af folkelig deltagelse, hvis effekt ikke let lader sig måle og veje.. At vi har en fornem tradition og ud fra vores egen værdimålestok er bedre end andre lande, betyder derfor ikke, at vi med sindsro kan hvile på laurbærene. Risikoen er, at værdierne får karakter af selvtilfreds retorik uden hold i virkeligheden. Vi må i stedet kritisk teste, om vores hidtidige praksis lever

op til vores eget værdisæt, og konstruktivt forsøge at gøre disse værdier til drivkraft i nye praksisser, der kan fastholde og tilføre dem nyt liv.

De nordiske lande kan hjælpe hinanden med dette. Styrken er 'den tilpasse forskel' mellem os: At vores værdier, tænke- og handlemåder ikke er så forskellige, at vi ikke kan bruge hinandens erfaringer til noget. Og at vi på den anden side ikke er så ens, så der ikke er nogen forskelle, som kan inspirere til refleksion og ny erkendelse.

Bæredygtighed og folkelig deltagelse som udfordring

På baggrund af vores velfærd og værdier kan bæredygtig udvikling tage sig ud som en overkommelig opgave, også selvom vores 'økologiske fodspor' stadig hører til verdens største. Vi er arbejdsomme, teknisk avancerede, elsker naturen – og det sociale og økonomiske har vi check på. På den anden side er der noget radikalt nyt og vanskeligt ved udfordringen:

«Kernen i det er, at hvis man vil sætte bæredygtighed på dagsordenen, så drejer det sig om en radikal ny form for politik, hvor den grundlæggende overvejelse går på, at konsekvenserne af en given praksis her og nu, de rammer til en anden tid og et andet sted. Altså: det jeg gør her, og som jeg gør af hensyn til mig selv, mine nærmeste, min tid, min verden, har (negative) konsekvenser for, ikke mig, men nogle andre, ikke her, men et andet sted, ikke nu, men om en generation.»¹

De vanlige teknikker til at aktivere befolkningen handler om at tale til deres egeninteresse, gøre sagen konkret, og fortælle hvad de let selv kan gøre her og nu. Det vanskelige ved at gøre det, når det handler om bæredygtig udvikling, er, at målet er det modsatte: At fremme hensyn til andre, at tage hensyn der rækker længere ud i verden og længere ud i fremtiden end vi har været vant til, samt at kunne håndtere komplekse sammenhænge. Det sidste handler fx om, at det ikke er nok at få befolkningen til at forstå og følge enkle spareråd. De må også kunne forholde sig til risikoen for, at det de 'sparer på karusellen, bliver sat til på gyngerne', hvis de samtidig udvikler deres livsstil med nye forbrugsaktiviteter, som øger deres samlede materielle forbrug. Én

udfordring består i overhovedet at tematisere sådanne komplekse sammenhænge i borgerinvolverende aktiviteter, en anden i at stille spørgsmål som anfægter egeninteressen – behovene og visionerne som fører til øget materielt forbrug. På den ene side må borgerne motiveres til at deltage, hvilket peger mod at tage udgangspunkt i deres egeninteresser og konkrete forhold. På den anden side kræver bæredygtig udvikling netop en overskridelse af disse motiver samt en langt mere abstrakt og kompleks tænkemåde.

Bæredygtig udvikling er et tema, som det er svært at få greb om, fordi det handler om usikre risici, om afvejning af idealer om globale hensyn med egne behov og muligheder, om valg mellem løsninger med forskellige sociale, kulturelle og økonomiske konsekvenser, om interessekonflikter og kompromisser. Forestillingen om bæredygtig udvikling som noget eksakt, vi blot skal oplære befolkningen i, er derfor for simpel. Bæredygtig udvikling er snarere i sig selv en fortløbende udviklings- og læreproces, som vi må sørge for bliver demokratisk og udbredt gennem befolkningens deltagelse.

Men hvordan gøre den demokratisk og udbredt? Som et første input til et svar på det, vil jeg fremhæve, at det er vigtigt, at vi ikke allerede i udgangspunktet baserer det på et for snævert begreb om folkelig deltagelse. I boksene nedenfor 'åbnes' begrebet på to forskellige måder.

Den historiske udvikling

Evaluerer er et af tidens nøgleord. Alt skal evalueres for at sikre, at vi ikke spilder vores ressourcer, men bruger dem bedst muligt. Som en erfaringsopsamling, der gør os klogere på barrierer og potentialer for at nå de mål, vi har sat os, er der god mening i det. Samtidig medfører evalueringer dog ofte en uheldig tendens til at være mere tilbageskuende end fremadskuende, og til mekanisk at formulere anbefalinger til de kommende handlinger på baggrund af de hidtidige erfaringer. Men tag fx dengang forurening dukkede op som en ny trussel mod vores samfund. Information var da vældigt effektivt til at gøre det fænomen kendt, men den succes kunne ikke bare gentages i næste fase, da problemet nu var kendt. Det historiske tilbageblik handler derfor ikke bare om at opsamle erfaringer fra tidligere, og så uden videre bruge det mest effektfulde. I et dynamisk perspektiv handler det i stedet om at gøre sig de historiske ænd-

¹ Claus Heinberg: «Det begynder med hinanden» i Nyhedsbrevet Økonet 2, 2003

Deltagelsens områder

Borgernes deltagelse tænkes typisk som noget der handler om lokale forhold:

- ▶ Boligen og husholdningen
- ▶ Lokalområdet
- ▶ Kommunen.

To væsentlige praksisområder i de fleste borgeres hverdagsliv rækker ud over det lokale:

- ▶ Forbruget, hvor politiske forbrugshandlinger udgør en form for deltagelse
- ▶ Arbejdslivet, hvor deltagelsen både kan rette sig mod arbejdspladsen og mod konsekvenser i omverdenen.

Deltagelse med henblik på politisk indflydelse kan også række ud over det lokale, også selvom det foregår lokalt:

- ▶ Mod regionale forhold
- ▶ Mod nationale forhold
- ▶ Mod internationale forhold

Deltagelsens perspektiver

Folkelig deltagelse har grundlæggende to perspektiver:

- ▶ Borgerens mulighed for at få indflydelse på politiske beslutninger, samt
- ▶ borgernes læreproces gennem deres deltagelse.

Deltagelsen anskuet som læreproces er folkeoplysningens perspektiv. Det kan opfattes på to helt forskellige måder:

- ▶ Folkeoplysning som information har til formål gennem en afgrænset viden om et emne at påvirke til en bestemt holdning og en bestemt adfærd.
- ▶ Folkeoplysning som oplysning har til formål gennem tilvejebringelse af et alsidigt vidensgrundlag at anspore til personlig stillingtagen og engagement.

Hvor informationstilgangen leverer svar, rejser oplysningstilgangen spørgsmål.

Nu er vi måske nok der, hvor det hele kan virke ret vanskeligt: Gode, men også pressede værdier. Koblingen af folkelig deltagelse og bæredygtig udvikling som ikke uden videre er let. Og flere forskellige måder at tænke folkelig deltagelse på. Lad os derfor se lidt nærmere på, hvad der er sket, og hvor vi står i dag – så viser der sig nogle mulige veje frem.

ringer bevidst og løbende pejle nye tendenser og ændrede betingelser, som kan betyde, at man *ikke* skal forsøge at gentage tidligere tiders succeser, men snarere skal identificere det logiske næste skridt - den historiske proces taget i betragtning.

Når det handler om borgernes deltagelse i bæredygtig udvikling, er det både relevant at se på forandringerne i vores samfund som helhed, og mere specifikt på ændringerne i selve problematikken. Tager vi det sidste først, så har der på trods af forskelle landene imellem i alle vestlige, industrialiserede lande været tale om en udvikling gennem en række forskellige faser. Svensk-amerikaneren Andrew Jamison har beskrevet denne udvikling som indtil videre bestående af 6 forskellige faser (se tabell 1):

Spørgsmålet er imidlertid, hvad der er sket siden 1994, samt hvad ændringerne i opfattelsen af bæredygtig udvikling siden da har betydet for opfattel-

sen af den folkelige deltagelse? Ifølge den hollandske politolog, Maarten Hajer, har opfattelsen af bæredygtig udvikling udviklet sig på en særlig måde i det nordvestlige Europa. *Den økologiske modernisering*, som han benævner denne opfattelse, bliver dominerende i løbet af 90'erne. Fra 80'ernes

tabell 1:

PERIODE	FASE	KENDETEGN
Frem til 1967	Opvågning	Information
1968 - 1973	Økologiens tidsalder	Organisation
1974 - 1980	Social bevægelse	Politisering
1981 - 1987	Differentiering	Specialisering
1987 - 1993	Internationalisering	Globale spørgsmål
1994 -	Integration	Bæredygtig udvikling

fokus på en reaktiv, kontrollerende miljøregulering flyttede den økologiske modernisering fokus over på en offensiv og forebyggende strategi rettet mod produktion og forbrug. Med dette skift blev den hidtidige konflikt mellem miljøhensyn og økonomi vendt om til at blive et win-win forhold: Bæredygtig udvikling bliver fra at være et problem gjort til lokomotivet, der kan drive den teknologiske og institutionelle udvikling af vores samfund fremad. Dermed bliver miljøbevægelsen ikke mere betragtet som en modstander, men som en allieret. Og borgernes aktive deltagelse i transformationsprocessen bliver vigtig. Inddragelse af befolkningen i indsatsen for en bæredygtig udvikling ud fra principper om konsensusbaseret samarbejde og praktisk handling for miljøvenlige forbedringer passer helt ind i og er udtryk for den økologiske moderniseringstænkning.

Konsensus-tænkning kan hæmme engagement

Den økologiske modernisering var fornyende og skabte en progressiv synergi i begyndelsen af 90'erne – og bl.a. den folkelige deltagelse udviklede sig som en del heraf. I Danmark medførte det et 'nyt grønt vækstlag' bestående af lokale, grønne borgerprojekter, støttet af staten og kommunerne, og med en vis succes med hensyn til at aktivere den 'lysegrønne' del af befolkningen og skabe små, synlige eksempler på forandringer.

Spørgsmålet er imidlertid om dampen har kunnet holdes oppe? Nogle forskere på området, der følger udviklingen rundt om i den vestlige, industrialiserede verden, er begyndt at tale om, at vi nu har nået «the end of environmentalism». Andre taler om den økologiske modernisering som en selvbedragerisk simulering af, at det går godt, mens vi i virkeligheden er på vej ind i en «post-økologisk æra». Dette kan både afspejle nationale forskelle, som vi fx også ser mellem de nordiske lande, og tolkes som en midlertidig bølgedal. I den seneste tid synes klimaproblemerne at give den økologiske moderniseringstilgang vind i sejlene i USA, hvilket måske via massemedierne er ved at føre til en revitalisering af den i Europa. En revitalisering indebærer imidlertid en gentagelse – og spørgsmålet er fortsat om en gentagelse af 90'ernes tilgang til folkelig deltagelse i bæredygtig udvikling vil bringe os fremad? Der er i hvert fald nogle problemer ved den, som vi bør forholde os til.

Et problem er, at den materielle forbrugsvækst negligeres. Forestillingen om den økologiske modernisering indebærer en tro på, at den øko-teknologiske innovation er hurtigere end væksten i forbrugsmængderne, så vi sparer mere på gyngerne end vi sætter til på karrusellen. Det har dog endnu ikke været tilfældet, også selvom vi til en begyndelse har kunnet plukke 'de lavest hængende frugter'. Dermed kan der argumenteres for, at der snarere end 'ingen grund' er 'god grund' til nu at ændre fokus i folkeoplysningen om bæredygtig udvikling fra miljøteknisk spareadfærd til livsstils- og forbrugsudvikling.

Et andet problem for den økologiske modernisering ligger i, at den proklamerede konsensus om bæredygtig udvikling, ikke stikker særlig dybt. I USA har man i mange år haft en anti-miljøbevægelse, og i Danmark har vi Bjørn Lomborg, som i en periode vandt stor støtte – ikke mindst hos regeringen. Konsensus synes kun at herske mellem 'de gode kræfter', hvis dominans i værste fald kan skabe en modreaktion i stedet for en ringspredning. Dertil kommer, at konsensus har det med at indsnævre perspektivet til de små, lette, synlige og rentable miljøprojekter som alle kan være med på, mens værdi-dilemmaerne og de strukturelle barrierer negligeres. Det er et problem i forhold til at komme videre i retning af en bæredygtig udvikling, og det er også et problem i forhold til ønsket om at engagere borgerne, fordi gentagelsen af de samme små lette spareråd risikerer at ende som en triviel moralisme. I begyndelsen af 90'erne gav konsensus-følelsen ny dynamik og et bredere engagement, men spørgsmålet er, om vi er ved at være der, hvor kravet om at tage udgangspunkt, der hvor der allerede er konsensus, hæmmer mere end det fremmer? Spørgsmålet er, om den økologiske modernisering med sin konsensus-tænkning efterhånden har ført til en inddefineret og institutionaliseret af den folkelige deltagelse i bæredygtig udvikling i de etablerede systemer, hvilket gør den pæn, ufarlig, uodynamisk – og dermed også utilstrækkelig? Fra et folkeoplysningsperspektiv var der måske mere dynamik i at bringe modsætningerne frem og bearbejde dem konstruktivt og demokratisk?

Situationen i dag

Løbende undersøgelser af den norske befolknings miljøengagement viser, at bekymringen for miljøet efter at være faldet i en årrække nu så småt igen begynder at vokse. Samtidig med dette skift i bekym-

ringsniveauet ses der ikke en tilsvarende vækst i ønsket om et stærkere miljøværn. I løbet af 90'erne faldt støtten til en forstærket miljøpolitisk indsats, og den er altså ikke steget igen. Det er nærliggende, at det hænger sammen med en samtidig voksende tiltro til den offentlige miljøforvaltning. Hverken bestræbelserne på at engagere befolkningen i løbet af 90'erne eller den nu voksende miljøbekymring har ændret ved engagementet i personlig miljøvenlig adfærd. Det har holdt sig nogenlunde på samme niveau. Der er heller ikke sket nogen synderlige ændringer i fordelingen mellem dem, som personligt lægger vægt på at gøre noget for miljøet, og dem som ikke gør. Det er fortsat to stort set lige grupper. Denne stabilitet – eller stagnation om man vil – bør desuden sammenholdes med, at der sideløbende er sket en vækst i materialistiske holdninger og en dertil knyttet faldende villighed til at give afkald på varer og tjenester af hensyn til miljøet.²

Der er nogle mindre forskelle, men i hovedtræk er udviklingen den samme i de øvrige nordiske lande. Tager vi derfor udgangspunkt i det, fremstår den aktuelle udfordring som:

1. Et spørgsmål om, hvordan den aktuelt voksende bekymring kan gøres produktiv i form af et aktivt engagement i stedet for at føre til en afmægtig fortrængning?
2. Et spørgsmål om, hvordan dette gøres, så der rykkes ved tendenserne til *delegering* af ansvaret over på myndighederne, til *fastlåsthed* i aktivitetsniveauet (dvs. at det fortsat er de samme folk, der gør det samme) samt til *utilbøjelighed* til at inddrage den materielle forbrugsudvikling i problematikken?

For at finde kvalificerede svar på disse spørgsmål, må vi forholde os til de aktuelle betingelser for at engagere befolkningen. Fire forhold skal fremhæves her:

1. Massemedierne spiller en afgørende rolle: I Eurobarometers undersøgelse fra 2004 blev de finske, svenske og danske respondenter bedt om at angive deres tre hovedkilder til information om miljøet. Hvor TV-nyhederne blev angivet af 83% af danskerne, 81% af svenskerne og 76% af finnerne, lå informationsmateriale på 19% for svenskerne og finnerne og på 15% for danskerne. Lokale begivenheder som konferencer, udstillinger, festivals m.v. lå på 4%

for finnerne og 3% for svenskere og danskere. Dette anskueliggør, at det er problematisk at se på den lokale folkeoplysning isoleret fra påvirkningerne fra massemedierne. Massemedierne er imidlertid ikke nødvendigvis en støtte. Bæredygtig udvikling er ikke nødvendigvis det, der sælger bedst. Kritikken af den kan være mere spændende, set fra et nyhedsmedies synspunkt. Dertil kommer, at andre dagsordener – som fx de etniske konflikter - trænger sig på. Derfor er det vigtigt at overveje, hvad der fortsat kan give bæredygtig udvikling dynamik og opmærksomhed i massemedierne. Med det voksende antal konkrete eksempler på klimaforandringer og den eskalerede debat herom i USA ser det ud som om massemedierne i de nordiske lande påvirkes til at prioritere dette centrale tema i bæredygtig udvikling højere. Dette kan vise sig hurtigt at rykke ved engagementet. En helt ny dansk opinionsundersøgelse viser således, at den danske befolknings voksende bekymring over klimaproblemerne nu gør det til det næsthøjest prioriterede politiske problem, kun overgået af velfærdspolitikken. Dette er nyt, eftersom miljøpolitikken i en årrække har ligget langt nede på prioriteringslisten.

2. Det snævert lokale perspektiv er svært at motivere på: Når folk bliver spurgt, hvad man kan gøre for at engagere borgerne i bæredygtig udvikling, svarer de typisk, at der skal informeres mere om, hvad man kan gøre i hverdagen. Tilsyneladende tænker de her mere på andres behov end på eget. I Eurobarometers undersøgelse fra 1999 svarede således ca. 2/3 af respondenterne fra Danmark, Sverige og Finland, at de ved nok. Ser vi på motivationen for miljøhandlinger i lokalområdet og kommunen, så viser en Eurobarometer undersøgelse fra 2004, at den nationale indsats samt EU's indsats vurderes som langt vigtigere end den lokale indsats. Det kan være en afgrundende til, at det er svært at engagere borgerne i lokal bæredygtig udvikling. Omvendt er det ikke nødvendigvis nemt at engagere dem i beslutninger, som tages langt væk. Udfordringen kan være at få *koblet niveauerne*, så aktiviteten fortsat kan være lokal, men med relation til beslutninger om bæredygtig udvikling på de andre niveauer.

3. For en del borgere er motivationen i orden, men tiden et problem: Som moderne mennesker er vores problem ikke, hvad vi ikke må, men hvad vi ikke kan nå. Problemerne med tidspres og stress er vokset og udgør også et vilkår for den folkelige deltagelse i bæredygtig udvikling. Den tid danskerne bruger i lokalsamfundet eller på at være gæster er reduceret fra 1½ time til en ½ time om dagen siden 1987. Det ser ud til, at danskerne adskiller sig ved at arbejde mere, mens

2 Se Ottar Helleviks artikel i dette skrift for en mere udførlig beskrivelse af resultaterne af hans statistiske undersøgelser.

fritiden er øget for svenskerne og nordmændene. Men mere fritid kombineret med flere penge giver øget forbrug – og forbrugsaktiviteternes vækst kan derfor også medføre tidspres og stress. Det kan være et problem i forhold til at få folk til at bruge tid og energi på bæredygtig udvikling, men det kan omvendt også rumme et potentiale, hvis tidsproblematikken inddrages i bæredygtig udvikling som et spørgsmål om at forbedre livskvaliteten på måder, som samtidig kan reducere forbrugets miljøbelastning.

4. Professionelle organiserer i stigende grad inddragelsen af borgerne: Hvad enten det er på arbejdspladsen, i kommunen, i boligområdet, i foreningslivet eller i forhold til den private husholdning, så er antallet af ansatte eller selvstændige konsulenter, som fungerer som 'mediatorer', vokset. En *mediator* har til opgave 'at bringe sagen ud til folk og folk ind i sagen'. I forhold til involveringen af borgerne i bæredygtig udvikling har mediatorerne altså en nøglerolle:

- ▶ **De er oversættere**, idet de bearbejder og tilrettelægger sagens indhold med henblik på at fremme borgernes deltagelse.
- ▶ **De er netværkere**, idet de fungerer som kontaktskabere og koordinører mellem borgere og andre lokale aktører.
- ▶ **De er igangsættere**, idet de har ansvar for at involvere folk i nye initiativer, som skal føre til udvikling.
- ▶ Og **de er facilitatorer**, idet de skal fungere som ressourcestøtte og dialogskabere, der kan hjælpe med at overvinde barrierer og bringe processen videre.

Disse roller kræver en række forskellige kompetencer. Selvom der findes folk med mange gode kompetencer, og selvom der findes diverse relevante efteruddannelseskurser for dem, så mangler der regulære uddannelsesmuligheder, som kan sikre, at de kan håndtere de særlige udfordringer, som den folkelige deltagelse i bæredygtig udvikling indebærer.³

Nogle mulige veje frem

Som det er blevet beskrevet, er den aktuelle situation hverken entydig god eller dårlig. Der er potentialer, vi kan udnytte, og barrierer som kræver nytænkning. I det følgende vil jeg på den baggrund

³ I baggrundsrapporten «Vejne videre frem for folkelig deltagelse og bæredygtighed» beskrives fire dilemmaer.

meget kort opridsse nogle mulige svar på, hvad de næste skridt kunne være. De er uddybet og begrundet i baggrundsrapporten, men også her er der tale om ufærdige forslag, hvis hensigt er at åbne for en kreativ tænkning i forskellige veje frem. Udgangspunktet er, at der ikke er én rigtig vej. Vi må droppe vanen med at tænke lineært i årsag-virkning og i stedet tænke i, hvordan forskellige typer indsatser kan spille sammen i dynamiske konstellationer.

Uanset hvilke veje vi vælger, er en nødvendig forudsætning, at der findes ressourcer, der står mål med opgavens karakter. Somme tider fremstilles bæredygtig udvikling paradoksalt nok som det mest luksusagtige, vi kan tænke os: Det, vi vil ofre lidt tid og penge på, når alt det andet 'nødvendige' er gjort. Her kan det igen være på sin plads at minde om vores historiske særegenhed: Noget af det unikke ved de nordiske lande har været, at folkeoplysningen – og dermed borgernes deltagelse i demokratiet – har været drevet af sociale bevægelser, som har skabt rum for deltagelse og læring på folkehøjskoler, i studiekredse og på aftenskoler – og har gjort det *med statsstøtte*. Spørgsmålet er, om vi med tidens fokus på 'new public management' er villige til at fortsætte denne tradition? Hvis vi er det – så kan det åbne for følgende veje frem:

Tre hovedveje videre frem:

1. Vi fortsætter som hidtil – men øger og kvalitetsforbedrer indsatsen
2. Vi bryder med konsensus-kravet og revitaliserer den folkeoplysende debat
3. Vi går nye veje og kobler folk på tværs af lokalsamfund vha. de nye massemedier

Den første hovedvej bygger på en tillid til den økologiske moderniseringsproces og fastholder de bedste erfaringer herindenfor med at engagere borgerne i konkrete, praktiske miljøforbedringer, som der er umiddelbart konsensus om. Den handler altså om at *forstærke, udbrede og give mere tid* til den allerede påbegyndte indsats. Hovedvej 1 kan have flere spor – her følger fem muligheder:

1. Gør som pionér-kommunerne – og fortsæt! Der findes kommuner i de nordiske lande, som har vist, at det kan lade sig gøre at involvere borgere og skabe bæredygtige forandringer. Disse 'best practices' kunne synliggøres samt udbredes til alle kommuner ved hjælp af gulerod og pisk fra statens side.

2. Gør det nemt og synligt! Borgernes medvirken skal gøres nemmest mulig, fordi betingelserne i dag som nævnt er, at mange lever et fortravlet liv. Teknologisk fornyelse og strukturudvikling er midlet hertil. Samtidig kan effekterne registreres og synliggøres, så den enkelte borger kan følge med og opleve nytten.

3. Udbred kendskabet til de gode alternative eksempler! Rundt om i Norden findes masser af 'gør-det-selv' mennesker, som med ildhu og kreativitet har bidraget til udviklingen og brugen af miljøvenlige teknologier i boliger og lokalsamfund. Gennem demonstrationsprojekter – i nogle tilfælde støttet af det offentlige – er deres gode eksempler formidlet videre til andre borgere⁴. I fremtiden kunne dette styrkes ved i højere grad at inddrage den sociale dimension: Gode eksempler på hvordan moderne menneskers krav om selvrealisering og livkvalitet kan kombineres med miljøvenlighed.

4. Understøt den folkelige kreativitet med kvalificerede med- og modspil! Top-down borgerinddragelse skaber let modvilje, mens understøttelse af borgernes egne initiativer (bottom-up) let fører til projekter, der hænger fast i deres nuværende viden, værdier og lo-

kale interesser. En måde at overvinde dette dilemma på handler om at koble en uafhængig 3. part på med ansvar for at skabe dialogen mellem kommune og borgere. Det kan kvalificere både de lokale udviklingsprojekter og borgernes læreprocesser.

5. Frem borgernes indflydelse ved hjælp af kooperativer! Initiativer til fremme af den folkelige deltagelse får let en idealistisk karakter, som ikke tages seriøst. Den nordiske tradition for kooperative organisationer kunne gives nyt liv og fremme en 'økonomisk empowerment' af borgerne. Samtidig kunne traditionen tilføres ny mening ved på non-profit basis at sigte mod at fremme lokale bæredygtige løsninger. Der findes allerede gode eksempler - fx vindmøllelaug – men det kan udvikles videre. I England er der flere hundrede eksempler på, at den aktive involvering af borgerne udvikles gennem etablering af 'development trusts' til fremme af lokal bæredygtig udvikling.

Den anden hovedvej indebærer ikke nødvendigvis en afvisning af hovedvej 1 og dens 5 spor, men dog et ønske om at bringe processen videre fra de positive praktiske løsninger til et folkeligt engagement i at få bearbejdet og løst nogle af de dilemmaer og barrierer, som hæmmer en bæredygtig udvikling. Grundtanken her er med andre ord at forsøge at revitalisere folkeoplysningen som demokratisk debat- og dannelsesinstitution. Den hovedvej kunne fx bestå af følgende 3 spor:

6. Udsift de grønne missionærer med demokrati-mediatorer! Grønne ildsjæle og professionelle med faglig baggrund i natur og miljø er ikke nødvendigvis de bedste til at organisere folkelig deltagelse i bæredygtig udvikling. Det bliver let til aktiviteter for interesse- og meningsfæller. I stedet kunne staten støtte uddannelsen og brugen af professionelle mediatorer, hvis faglige kompetence hovedsageligt handler om at kunne facilitere demokratisk og folkeoplysende dialog om bæredygtig udvikling. Det vil indebære et skift fra en opfattelse af folkelig deltagelse i bæredygtig udvikling som et spørgsmål om miljøinformation baseret på sikker viden, til en opfattelse af bæredygtig udvikling som en fortsat socio-

⁴ Norske Stiftelsen Idébanken har i deres database et væld af sådanne gode eksempler. Jfr. også udvalget i dette skrift.

kulturel læreproces, hvor mediatorerne som folkeoplysnere skal sikre en alsidig refleksion og håndtering af den usikre viden, samt de risici, dilemmaer og etiske spørgsmål, som kendetegner emnet.

7. Sæt lus i skindpelsen! Når udgangspunktet tages i det, der er konsensus om, risikerer engagementet at falde, ligesom vigtige emner som fx den materielle forbrugsvækst undgås. For at tilføre processen dynamik og mening kunne folkeoplyserne vove at 'sætte nogle lus i skindpelsen'. Ikke destruktivt, men ved at provokere på en produktiv måde: Bæredygtig udvikling indeholder mange barrierer, modsatte interesser og værdier, risici som indebærer svære valg, dilemmaer fordi man gerne vil både det ene og det andet. Også tidligere har det været folkeoplysningens opgave at tage aktuelle udfordringer op, og skabe rum for en saglig og informeret debat med henblik på at engagere borgerne i at finde gode løsninger.

8. Gør borgerne politisk ansvarlige! Borgerne indrages ofte på et for sent tidspunkt, hvorved de snarere tildeles en rolle som forbrugere end som medansvarlige borgere. I stedet for at bede dem om at sige ja eller nej til en færdig løsning, kunne man i højere grad lade udgangspunktet være forskellige scenarier og valgmuligheder, som borgerne får medansvar for at vurdere, videreudvikle og – i sidste ende – vælge imellem.

Den tredje hovedvej kan kobles sammen med både den første og den anden, men bryder med forestillingen om den lokale offentlighed som rum for borgernes deltagelse og lægger i stedet vægt på den nye virtuelle medievirkelighed som både et afgørende vilkår og en oplagt mulighed. Den kommer der fire forslag til her:

9. Folkelig deltagelse i cyberspace! I stedet for at se den ny IT- og medievirkelighed som barriere for lokal deltagelse, kan det måske være på tide at revidere de hidtidige forestillinger om demokrati og lokalt fællesskab, og bringe folkeoplysningen i overensstemmelse med den stadig mere globale, mobile og virtuelle virkelighed. TV, film og internettets interaktive muligheder giver helt anderledes muligheder for at nå bredt ud, skabe demokratisk debat og organisere interessefællesskaber på tværs af lokaliteter.

10. Styrk koblingen til det globale perspektiv! Tages udgangspunktet i det lokale, bliver de globale perspektiver let skudt i baggrunden, mens et udgangspunkt

på det globale niveau let bliver abstrakt i forhold til den konkrete hverdag. Svaret på begge dele kan være at lægge vægten på forholdet mellem det lokale og det globale. Dvs. synliggøre hvordan det lokale liv og de globale forhold er indvævet i hinanden – økologisk, økonomisk, socialt og politisk. Der findes gode eksempler på at det kan lade sig gøre: Venskabsby relationer med et bæredygtighedsperspektiv er en mulighed. Personlige relationer til folk i den 3. verden er en anden. Fair-trade er en tredje. Internettet rummer store muligheder for samarbejde mellem skoler, eller for at synliggøre, hvordan forskellige produkter bliver til.

11. Prioritér ældre og indvandrere som målgrupper! Lokale aktiviteter henvender sig typisk til borgerne som en stor målgruppe. Men der er målgrupper, som måske bedre nås på tværs af lokale forhold. Tag fx de ældre, som i stigende grad er aktive, har tid og penge. De har egne organisationer, men ingen der direkte arbejder med deres involvering i bæredygtig udvikling. Tag indvandrene: De etniske brydninger har af gode grunde et enormt mediefokus. I stedet for at det overdøver spørgsmålet om bæredygtig udvikling, kunne der gøres mere for at koble de to perspektiver med hinanden.

12. Sæt turbo på uddannelse for bæredygtig udvikling. UNESCO har erklæret 2005-2014 for tiåret for uddannelse for bæredygtig udvikling. Uddannelse er nøglen til bæredygtig udvikling, og selvom der er gjort noget på den front, er der også i Norden lang vej igen, før alle uddannelser på alle områder – og ikke kun i naturfag – har integreret bæredygtighedsperspektivet.

Som nævnt, er disse 12 veje frem lidt fyldigere beskrevet i baggrundsrapporten. Så læs mere her. Tænk videre: Kritiser, kombiner, sorter og tilføj!

Artiklens fremstilling er uddybet og yderligere begrundet i rapporten: «Veje videre frem for folkelig deltagelse og bæredygtighed», som kan downloades fra: www.idebanken.no.

Jeppe Læssøe

Lektor ved Danmarks Pædagogiske Universitet. Han forsker blant annet innen miljøpedagogikk og den danske folkeoplysning om bærekraftig utvikling. Han har fulgt det lokale arbeidet i Danmark med oppfølgingen av FNs Agenda 21.

Verdiendringer og bærekraftig utvikling

av Ottar Hellevik

– Det kan imidlertid se ut som om det er i ferd med å skje en dreining i verdiutviklingen. Fra 2003 til 2005 var det en markert tendens i idealistisk retning for befolkningen som helhet, skriver Ottar Hellevik i denne artikkelen.

OTTAR HELLEVIK

Verdier

I et demokrati er befolkningens verdioppfatninger en viktig faktor i arbeidet for å oppnå en bærekraftig utvikling. De vil påvirke hvilken rolle hensynet til miljøet spiller for det enkelte individ i hverdagslivets mange valgsituasjoner, og være et viktig rammevilkår for beslutningsprosessene i både offentlig og privat sektor.

Verdier kan defineres som relativt stabile oppfatninger om grunnleggende mål og hvilke midler det er riktig å bruke for å nå disse målene. De uttrykker hva individet har som viktige ønskemål for tilværelsen. Spørsmålet er hvilken plass hensyn til miljøet og til en rettferdig fordeling av goder har blant slike ønskemål, og hvordan de prioriteres i forhold til andre ønsker.

Utviklingen i nordmenns verdisyn

MMIs prosjekt Norsk Monitor har kartlagt befolkningens verdioppfatninger i store intervjuundersøkelser annenhver høst siden 1985.¹ Ved hjelp av 70 spørsmål måles plasseringen i forhold til 25 verdimetsetninger, én av disse er avveiningen mellom økonomisk vekst og miljøhensyn. Analysen av hvil-

ke verdiprioriteringer som gjerne opptrer sammen hos individer avdekker to grunnleggende verdidimensjoner: moderne versus tradisjonell og materialistisk versus idealistisk. Den siste dimensjonen er sentral i forhold til vilkårene for en bærekraftig utvikling.

En *materialistisk* verdiorientering vektlegger det ytre. Eiendeler og økonomisk vekst prioriteres, og egen behovstilfredsstillelse settes foran hensynet til andre. På *idealistisk* side er en opptatt av indre egenskaper, åndelige verdier og skapende virksomhet. Omsorg for andre, miljø og helse prioriteres.

Utsiktene til en bærekraftig utvikling bedres dersom verdiutviklingen går i idealistisk retning. En slik tendens vil ifølge en sentral amerikansk verdiforsker, Ronald Inglehart, være resultatet av velstandsveksten industrialiserte land har opplevd de siste tiårene. Eldre mennesker, som vokste opp under trettitallets nedgangstider eller siste verdenskrigs redsler, ble preget av denne ungdomserfaringen resten av sitt liv, og dermed opptatt av å sikre seg materiell og fysisk trygghet. Etterkrigsgenerasjonene, med en ungdomstid preget av velstand og fred, tar tilfredsstillelsen av grunnleggende trygghetsbehov som noe selvfølgelig, og er i stedet opptatt av skapende virksomhet, personlig utvikling, menneskelig fellesskap, medbestemmelse, livskvalitet og miljøvern. Etter som generasjonsutskiftningen går

¹ Prosjektet er beskrevet i Anders Barstad og Ottar Hellevik (2004), *På vei mot det gode samfunn? Om forholdet mellom ønsket og faktisk samfunnsutvikling*. (SSB: Statistiske Analyser 64). Publikasjonen kan leses/lastes ned fra nettadressen <http://www.ssb.no/emner/00/02/sa64/>. Et utvalg artikler med analyser av Monitor-materiale finnes på min nettside <http://folk.uio.no/stvoh1>.

sin gang, vil de nye generasjonenes «postmaterialistiske» verdier gradvis få større og større tyngde i befolkningen. Vi får en nesten umerkelig endringsprosess, en «stille revolusjon».² Framveksten av antiautoritære bevegelser og partier knyttet til fred, antikjernekraft, kvinnefrigjøring og miljø er ifølge Inglehart uttrykk for de postmaterielle strømningene på 70- og 80-tallet.

Antakelsen om at velstandsveksten automatisk stimulerer prioritering av ikke-materielle aspekter ved tilværelsen og engasjement i miljøproblemer har imidlertid ikke slått til når det gjelder utviklingen i Norge på 1990-tallet. Tendensen gikk i stedet i materialistisk retning, noe som blant annet avspeiles i synkende engasjement i miljøproblemer og villighet til å gi uhjelp. Det er heller ikke slik at ungdommen er mindre opp tatt av eiendeler og forbruk enn de eldre, mønsteret er faktisk det motsatte. Det kan se ut som om den økonomiske veksten og den økende levestandarden har skapt et «overflodssamfunn» med oppvekstforhold som styrker snarere enn svekker interessen for materielle aspekter ved tilværelsen. En slik nytelsesorientert materialisme bidrar ikke til å utvikle den evnen til å ta hensyn til konsekvenser som ligger langt borte i tid og rom som i Jeppe Læssøes artikkel (side 4-11) framheves som en forutsetning for oppslutning om en politikk for bærekraftig utvikling.

Vi finner i Norge at eldre generasjoners nøysomhet og offervilje blir avløst av vekt på øyeblikkelig behovstilfredsstillelse hos mange unge. Resultatet er at selv om yngre mennesker oftere enn eldre gir uttrykk for bekymring og støtte til politiske tiltak for miljøet mer generelt, er de sjeldnere enn eldre villige til selv å forsake av hensyn til miljøet.

En ny tendens etter årtusenskiftet?

Det kan imidlertid se ut som om det er i ferd med å skje en dreining i verdiutviklingen. Fra 2003 til 2005 var det en markert tendens i idealistisk retning for befolkningen som helhet. Ser vi på ulike fødselskull, viser det seg at dette omslaget inntraff alt to eller fire år tidligere for yngre kull.

Et eksempel på en slik dreining, er at andelen som mener det er riktig med skatter og avgifter som gjør miljøforurensende varer dyrere, steg fra 52 prosent i 1999 til 62 prosent i 2005. Når det gjelder oppfatning om miljøsituasjonen, var det i 1989 hele 64 som mente den var så alvorlig at det var nødvendig med øyeblikkelige og drastiske tiltak for å snu utviklingen. I 2001-2003 var det bare 27 prosent som hadde et slikt kriseperspektiv, i 2005 var andelen steget til 36 prosent. Når det gjelder omfordeling, sank andelen som sier seg *uenig* i at vi må løse problemene i eget land før vi hjelper folk i andre land fra 49 prosent i 1985 til 36 prosent i 1995, for så å stige til 51 prosent i 2005.

Det er for tidlig å si noe sikkert om hva som ligger bak omslaget, og hvorvidt tendensen vil fortsette. Det meget høye nivået vi finner for miljøbekymring og engasjement i 1989 var utvilsomt et resultat av dramatiske hendelser som Tsjernobyl og giftalgeinvasjon langs norskekysten på slutten av 80-tallet. Den sterke fokuseringen vi nå har i mediene på menneskeskapte klimaendringer og dystre framtidsutsikter, og på de ekstreme forskjellene i livsvilkår i ulike land i verden i dag, kan bidra til å forsterke utviklingen fra en materialistisk til en idealistisk verdiorientering, og dermed øke oppslutningen om tiltak for en bærekraftig utvikling.

Ottar Hellevik

er professor i statsvitenskap ved Universitetet i Oslo og forskningsleder ved Markeds- og media-instituttet, MMI

² Ronald Inglehart (1977). *The Silent Revolution – Changing Values and Political Styles among Western Publics*. Princeton: Princeton University Press.

Veien til lavutslippssamfunnet

Av Øivind Fjeldstad

Det er ikke vanskelig å redusere de norske klimautslippene drastisk, verken teknisk eller økonomisk. Det er først og fremst en beslutningsutfordring, sier Jørgen Randers, leder av Lavutslippsutvalget. Nå har regjeringen fått utvalgets veiviser til lavutslippssamfunnet.

JØRGEN RANDERS

MENS DE NORSKE UTSLIPPENE AV KLIMAGASSER STADIG øker, har et regjeringsoppnevnt utvalg utredet hvordan Norge kan redusere klimagassutslippene med to tredeler innen 2050. Onsdag 4. oktober overleverte Lavutslippsutvalget sin innstilling til miljøvernminister Helen Bjørnøy. Nå blir det opp til politikere å ta beslutningene som skal lede oss fram til lavutslippssamfunnet.

– Teknisk sett er det ikke noe problem å redusere klimagassutslippene med to tredeler, fastslår lederen for Lavutslippsutvalget, Jørgen Randers. Han er heller ikke bekymret for den økonomiske siden.

– Det vil være billig. Vi har fått regnet på det og har kommet fram til at det ikke vil koste mer enn en tiendels prosent av brutto nasjonalprodukt.

Gradvis overgang

Tall fra USA gir et enda mer positivt bilde av de økonomiske sidene ved en politikk for å redusere klimagassutslippene, legger Randers til.

– California har vedtatt en plan for utslippsreduksjoner. Der har de regnet ut at de økonomisk vil gå i pluss. California vil faktisk være et rikere land i 2050 på grunn av utslippsreduksjonene.

Kostnadene avhenger imidlertid av hvor raskt man kommer i gang, påpeker Randers. Som et eksempel trekker han fram overgang til hybridbiler, som slipper ut langt mindre CO₂ enn vanlige bensinbiler.

– På sikt vil en masseprodusert hybridbil koste det samme som en bensinbil. Hvis alle biler skulle bli byttet ut i dag, ville det bli fryktelig dyrt. Men det vil ikke koste noe som helst hvis hver enkelt venter til man skal kjøpe en ny bil uansett. Derfor er det så viktig å starte tidlig og innføre lavutslippssamfunnet gradvis.

Realistiske forslag

Hvis vi avskaffer bilen, nedlegger distriktene, nedlegger all kraftkrevende industri og tenker oss at oljeeventyret er over kan vi nå Lavutslippsutvalgets mål, ironiserte journalist Gudleiv Forr i Dagbladet i februar 2006. - Men alt dette forutsetter vedtak som ingen politikere er rede til å fatte i dag, skrev Forr. Det er imidlertid ikke slike drastiske tiltak Lavutslippsutvalget har diskutert.

– Vi har lagt fram forslag som vi mener det er politisk mulig å få vedtatt og som er praktisk gjennomførbare, sier Jørgen Randers.

I sin innstilling foreslår Lavutslippsutvalget 15 overordnede tiltak som skal gjennomføres fram mot 2050. Det dreier seg blant annet om energisparing, økt satsing på alternativ energi og overgang til klimavennlige biler.

I tillegg foreslår utvalget en rekke kortsiktige tiltak som bør gjennomføres i løpet av få år. Det dreier seg om konkrete endringer i regelverk og avgifter, blant annet på energi- og transportsektoren.

– Vi ønsker å få til en vridning i avgiftsstrukturen og foreslår blant annet en endring i bilavgiftene som skal stimulere folk til å kjøpe klimavennlige biler, sier Jørgen Randers.

Program for folkeopplysning

Det er viktig at det er en bred forståelse i befolkningen for å nødvendigheten av å redusere utslippene, poengterer lederen for Lavutslippsutvalget.

– Folks holdninger er helt avgjørende. Politikerne må ha støtte i befolkningen for å gjennomføre de nødvendige tiltakene. Derfor foreslår vi et stort program for folkeopplysning. Stortinget må bevilge de nødvendige midlene til et slikt program.

Jørgen Randers mener at klimaproblemet er den største utfordringen verden står overfor i dag. Men det er en stor pedagogisk utfordring å forklare viktigheten av å gjennomføre tiltak som leder oss mot et lavutslippsamfunn, konstaterer han.

– Mange har en forestilling om at klimautfordringene løser seg selv. Denne forestillingen var kanskje mer utbredt tidligere, men fortsatt er det vanskelig å få forståelse for nødvendigheten av å gjøre noe. Folk tror at velferden vil fortsette å stige jevnt og trutt om man ikke gjør noe. Men jeg tror velferdstapet blir voldsomt hvis vi ikke angriper klimaproblemet.

Gjennomføringen av tiltakene som er nødvendige for å redusere klimagassutslippene med to tredeler, vil imidlertid ikke føre til noen dramatisk redusert velferd for folk flest, mener Randers.

Ingen flykvoter

Det skapte en viss oppmerksomhet da Jørgen Randers i et TV-intervju for noen måneder siden sa at det kunne bli nødvendig med personlige CO₂-kvoter som blant annet ville innebære at folk måtte skjære ned på antallet sydenturer. Men dette er ikke noe tema i Lavutslippsutvalgets innstilling.

– Vi er klar over hvordan folks forbruk bidrar til klimautslipp, blant annet gjennom flyreiser. Men vi tror ikke folk vil holde opp å fly og mener det er fåfengt å oppfordre folk til å fly mindre. Heldigvis er det mange andre ting man kan gjøre. Vi har valgt å

prioritere tiltak som er så akseptable som mulig for folk flest. Hvis vi hadde gått inn for tiltak som er lite akseptable, ville vi risikere å skylle ut barnet med badevannet.

Beslutningsutfordring

Skal Lavutslippsutvalgets forslag bli gjennomført, må politikerne vise vilje til å gå foran, sier Jørgen Randers.

– Å nå lavutslippsamfunnet er først og fremst en beslutningsutfordring. Mange i Norge vil hevde at det er unødvendig og uriktig av Norge å pålegge seg kostnader når amerikanerne ikke gjør det. Og amerikanerne vil si at de ikke vil gjøre noe før kineserne. Og i Kina vil de helt sikkert si at de har rett til å komme opp på samme levestandard som folk i Vesten.

Men Norge bør gå foran. Det vil gi oss troverdighet som en pådriver i internasjonale klimaforhandlinger og inspirere andre til å gjøre det samme, mener Jørgen Randers.

– Hvis ikke Norge, som et av verdens rikeste land, kan bidra, hvem skal da gjøre det?

Brutto nasjonal lykke

Mannen som har ledet Lavutslippsutvalgets arbeid er en veteran i den internasjonale miljødebatten. Han var en av forfatterne av boka *Grenser for vekst*, som skapte stor internasjonal debatt da den utkom i 1972. I dag er Randers professor på BI, der han blant annet underviser i bedrifters samfunnsansvar. Men selv om han er ansatt ved en læreanstasjon der økonomi står sentralt, ser Randers for seg et framtidssamfunn der framskritt ikke måles i kroner og øre.

– Kanskje kan vi få et samfunn som søker maksimal velferd framfor maksimal økonomisk aktivitet, sier han og understreker at han dette er hans egne personlige refleksjoner og ikke en uttalelse på vegne av Lavutslippsutvalget.

– Jeg tror det kan bli økt vekt på lykke som målestokk for samfunnsutviklingen. Jeg håper at det skal bli mulig å måle lykke mer presist, slik at man kan bruke det som styringsmiddel i stedet for brutto nasjonalprodukt.

Ny giv for lokal bærekraft

Av Øivind Fjeldstad

Kommunene skal styrke sin rolle som samfunnsutviklere og pådrivere for bærekraftig utvikling. Det er målsettingen for «Livskraftige kommuner», et femårig program initiert av Miljøverndepartementet og KS. - Ved å integrere arbeidet i kommunenes ordinære virksomhet vil vi sikre at satsingen får varige virkninger, sier prosjektleder Frode Lindtvedt.

FRODE LINDTVEDT

Norske kommuner får stadig mer krevende oppgaver som leverandører av tjenester til sine innbyggere. Samtidig uttrykker kommunene et klart ønske om å styrke sin rolle som samfunnsutviklere. Nå vil regjeringen og KS gi kommunene drahjelp til å realisere dette ønsket, gjennom programmet «Livskraftige kommuner – kommunenettverk for miljø og samfunnsutvikling.»

Etter planen skal inntil 200 kommuner delta i programmet, og arbeidet skal skje i nettverk der 4-6 kommuner med felles interesser samarbeider.

– Samarbeid i nettverk er utprøvd i ulike sammenhenger, og vi har gode erfaringer med dette, sier prosjektleder Frode Lindtvedt i KS. Organisasjonen har ansvaret for gjennomføringen av programmet, og har ansatt ti rådgivere som skal bistå deltakerkommunene.

Pilotnettverk

Innenfor rammen av miljø og samfunnsutvikling kan kommunenettverkene velge å jobbe med ulike temaer, avhengig av interesser og behov. Temaene som inngår i programmet omfatter blant annet energi og klima, arealpolitikk, friluftsliv, folkehelse, miljøbasert næringsutvikling og samarbeid med kommuner i sør og øst.

Da KS og Miljøverndepartementet i mai inviterte til deltakelse i pilotnettverk, meldte 50 kommuner sin interesse. Halvparten av disse inngår nå i fem pilotnettverk, som hadde sitt første møte i august.

– Pilotnettverkene skal dekke ulike temaer og utprøve ulike sider ved programmet. Dermed vil vi høste erfaringer som kan være nyttige i det videre arbeidet, sier Frode Lindtvedt.

Erfaringer fra LA 21

I målsettingen for «Livskraftige kommuner» heter det blant annet at nettverkene skal «utvikle en offensiv politikk for miljø og samfunnsutvikling i deltakerkommunene, i nært samarbeid med innbyggere, frivillige organisasjoner, næringsliv, regionale og statlige myndigheter». Formuleringen har felles trekk med grunnlaget for arbeidet med Lokal Agenda 21, også det et samarbeidsprosjekt mellom Miljøverndepartementet og KS.

– Vi er opptatt av å bringe erfaringene fra Lokal Agenda 21 inn i arbeidet med det nye programmet, sier Frode Lindtvedt. Han forteller at flere av rådgiverne som er ansatt for å arbeide med «Livskraftige kommuner», har erfaring fra Lokal Agenda 21-arbeidet. KS vil også trekke inn eksterne samarbeidspartnere som har arbeidet med Lokal Agenda 21, deriblant Stiftelsen Idébanken, for å dra nytte av deres erfaringer, poengterer Lindtvedt.

Indikatorer

I arbeidet med «Livskraftige kommuner» vil man også dra lærdom av svakhetene i arbeidet med Lokal Agenda 21, sier Frode Lindtvedt.

– Arbeidet med Lokal Agenda 21 har ikke satt sitt

DAGFINN RIVELSRUD

preg på kjernevirksomheten i kommunene. Vi vil arbeide aktivt med å integrere det nye programmet i det ordinære plan- og styringssystemet i kommunene. Det er nødvendig for å få en varig effekt av satsingen.

For å sikre at programmet fører til varige resultater vil KS også utvikle indikatorer som gjør det mulig å kartlegge kommunens innsats for miljø og samfunnsutvikling. Det skal blant annet skje gjennom videreutvikling av kommunenes rapporteringssystem Kostra.

– Utviklingen av indikatorer bygger på to pilarer. Den ene er videreutvikling av Kostra for å få flere indikatorer på miljø og samfunnsutvikling. Dette går på kommunen som organisasjonen. Den andre pillaren er utvikling av indikatorer som kan si noe om status og utviklingstrekk i kommunen som samfunn, sier Lindtvedt.

Vil knekke koden

Også Miljøverndepartementet er opptatt av at satsingen på «Livskraftige kommuner» skal føre til økt innsats for bærekraftig utvikling utover selv programperioden.

– Vi har investert mye i å utvikle kompetanse og kapasitet gjennom satsinger som MIK-reformen og Lokal Agenda 21. Men vi har kanskje ikke vært flinke nok til å hente ut gevinsten av disse satsingene. Den langsiktige effekten har ikke vært god nok, sier seniorrådgiver Dagfinn Rivelsrud i Miljøverndepartementet. Departe-

mentet er opptatt av å «knekke koden» som sikrer varige resultater, og Rivelsrud har tro på at metodene som tas i bruk i arbeidet med «Livskraftige kommuner» kan bidra til dette.

– Nettverksmodellen er en spennende måte å arbeide på og kan representere et nytt grep for å vitalisere kommunenes miljøarbeid. Utviklingen av indikatorer knyttet til Kostra er også viktig, fordi det bidrar til å få bærekraftsatsingen inn i den ordinære virksomheten i kommunene.

Riktig tidspunkt

En grunn til optimisme er at «Livskraftige kommuner» legger til rette for en vinn-vinn-situasjon: Programmet vil gavne både kommunene og miljøet, mener Dagfinn Rivelsrud.

– Det er sterkt fokus på tjenesteproduksjon i kommunene. Men mange kommuner sier at de er lei av bare å være produksjonsbedrifter. Derfor tror jeg timingen er god for dette programmet. Det kan ses som et svar på kommunenes ønske om en sterkere rolle som samfunnsutviklere, sier Rivelsrud.

Vil påvirke staten

Da «Livskraftige kommuner» ble lansert, poengterte miljøvernminister Helen Bjørnøy at programmet ikke bare skal gi et nytt løft i det lokale miljøarbeidet, men at det også skal styrke den nasjonale innsatsen.

– Resultater og erfaringer skal bringes inn i konsultasjonsordningen som er opprettet mellom stat og kommunesektoren. Vi ønsker også at nettverksarbeidet skal gi oss grunnlag for å videreutvikle nasjonal politikk og virkemidler som støtter opp under det lokale arbeidet, sa miljøvernministeren.

Også KS poengterer at et viktig siktemål med programmet er å stimulere til endringer på nasjonalt plan.

– Vi skal hente inn erfaringer med hindringer og rammebetingelser fra staten. Innspill fra kommunene skal bidra til å skape forbedringer i nasjonal og regional politikk som legger til rette for en bærekraftig utvikling lokalt, sier prosjektleder Frode Lindtvedt.

Hur blir vår konsumtion mera hållbar?

av Stefan Edman

Vad händer när bensinpriset rakar i höjden till 25 kronor litern – om kanske fem, sex år? Inte på grund av skattehöjningar. Utan därför att Kina, Indien och andra meganationer nu dammsuger planeten på olja för att bygga den välfärd vi europeer skaffade oss för fyrtio år sedan: konsumtionsmarknad, moderna bostäder, massbilism, semesterresor. Enda förnuftiga sättet att förbereda sig för denna «oljeshock» är att påskynda framväxten av en mera hållbar samhällsutveckling som slår vakt om hushållsekonomin, jobben och miljön.

STEFAN EDMAN

Låt mig omedelbart bli väldigt konkret och titta på några områden där vi måste få en mera resurseffektiv, miljövänlig och hälsofrämjande utveckling: transporterna, bostaden, maten. Tre sektorer där svenska hushåll investerar ca 90 % av sin disponibla inkomst.

Res klokare

Hållbar konsumtion på transportområdet handlar om att förändra den svenska bilflottan på tio år så att det gynnar både ekonomi och ekologi. Styrmedlen skall bestå av belöningar i marknaden – av hållbar teknik och goda beteenden.

Här är ett smakprov på reformer:

- ▶ Ge bonus åt den som skaffar en bränslesnål bil
- ▶ Knyt fordons- och förmånsbeskattningen tydligare till bränslesnålhet
- ▶ Rabattera moderna dieselbilar med partikelfilter
- ▶ Premiera förtida utskrotning; under förutsättning att man köper en bil som drar mindre bränsle
- ▶ Kollektivtrafiken måste också bli billigare och mer lättillgänglig:
- ▶ Konstruera ett «smartcard», ett betalkort, som kan användas i hela landet på tåg, buss, t-bana etc, men också för att hyra bilpoolsbil, vanlig hyrbil, cykel osv.
- ▶ Satsa stort på spårbinden trafik. Ge tåget en ärlig chans, både för persontrafik och gods. Stärk kustsjöfarten för långsammare gods
- ▶ Låt arbetsgivare sponsra kollektivtrafikkort och cyklar åt sina anställda utan att betala sociala avgifter och utan att den anställde förmånsbeskattas.

- ▶ Ändra i plan- och bygglagen så att kommuner får möjlighet att upprätta transportplaner som styr etableringen av verksamheter längs kollektivtrafikstråken
- ▶ Låt miljödomstolarna eller annan juridisk instans pröva nya etableringar av externa köpcentra som alstrar mycket fordonstrafik

Bo billigare

Nu är tiden inne för att skapa det som ofta brukar kallas «det gröna folkhemmet»! Bostäderna måste göras ekologiskt hållbara och robusta för framtiden – energieffektiva, materialsnåla, fria från hälsovådliga och miljöstörande kemikalier. Nu som då, för fyrtio, femtio år sedan, kommer det att främja efterfrågan på smarta produkter, som i sin tur engagerar forskare, uppfinnare, entreprenörer, hantverkare, installatörer, servicepersonal. Det skapas komfort, mindre sårbarhet inför framtiden och samtidigt tillväxt, jobb och en gedigen skattebas för den offentliga välfärdssektorn.

Ett smakprov på åtgärder:

- ▶ Pröva ett «benchmarkingsystem» för att effektivisera energianvändningen i flerbostadshus, där fastighetsägarna utmanas att trimma sina pannor, isolera väggar, sätta in smarta fönster mm.
- ▶ Ge alla hyresgäster möjlighet till varmvattenmätning i sin lägenhet.
- ▶ Ge oss konsumenter ett mera rörligt elpris – så att det lönar sig hundraprocentigt att släcka lampan, fylla diskmaskinen, dammsuga bakom frysen osv

- ▶ När vi handlar kylskåp, tvättmaskiner, strykjärn mm skall vi kunna läsa en energideklaration som ger oss totalpriset inkl elanvändningen under ett år.
- ▶ Stärk energirådgivarnas roll i kommuner och företag
- ▶ Ju längre vi behåller t ex vår soffgrupp, desto mer bidrar vi till att hushålla med naturresurser och miljö. Därför skall Sverige satsa på obligatorisk högskoleutbildning i ämnet hållbar design för tekniker och arkitekter.

Ät gott och sunt

Centrum för tillämpad näringslära i Stockholm har visat att ganska små förändringar i den dagliga kosten får oerhört positiva effekter på hälsan, miljön och ekonomin. Det handlar främst om att öka andelen frukt, grönt, fisk samt nötkött från djur som betat mycket gräs. Men det gäller också att halvera konsumtionen av sk utrymmesmat - chips, läsk godis, vin, bakverk - som i dag svarar för minst 40 % av vår årliga matbudget.

Om vi klarar detta konststycke, får vi förstås råd att t ex handla mer ekologisk mat. Eller lokalt producerat nötkött från djur som håller landskapet öppet och vackert. På så sätt kan också transporter, bränsleförbrukning och klimatutsläpp minska.

Här är ett batteri åtgärder:

- ▶ Storsatsa på extensiv nötköttodrift med stort inslag av rent gräsbete, vilket ger omega 3-fett i köttet och öppna landskap
- ▶ Ursprungsmärk alla livsmedel, inte bara ägg och nötkött
- ▶ Satsa senast år 2010 25 % av matbudgeten i kommuner och landsting på ekologiskt certifierade livsmedel – och låt staten ge bonus till duktiga kommuner och landsting
- ▶ Ge stöd för att täcka små matproducenters kostnader för att krav-certifieras
- ▶ Halvera momsen på ekologiskt certifierade samt rättvisemärkta varor
- ▶ Uppmana kommuner och landsting att handla rättvisemärkt
- ▶ Butiker som profilerar sitt utbud mot hållbar konsumtion och som utbildar sina anställda i miljöfrågor, kan eventuellt få en liten stimulanspeng av staten
- ▶ Regeringen bör initiera en nationell satsning på utbildning som skall ge mer så kallad S.M.A.R.T.-mat i offentliga sektorn (innebär större andel bröd, potatis och grönsaker, halvering av mängden godis, chips och läsk, mer ekologisk mat, cirka 25 % mindre konsumtion av kött, miljöanpassade transporter)

- ▶ Dra igång ett «kunskapslyft» om mat, hälsa, ekonomi och miljö.

Öka andelen tjänstekonsumtion

Vi behöver satsa stort både på *teknik* (bli resurseffektiva), *etik* (ändra värderingar och vanor) och *utbildning* (från förskola till universitet) för att kunna ställa om till ett mera hållbart Välfärds-Sverige.

Antag att vi lyckas genomföra de åtgärder jag föreslagit i denna artikel – och några till.

Då återstår att vi tar itu med det sk nollsummespelet, problemet med att den miljövinna vi gör med ny teknik äts upp av fortsatt hög konsumtion. Hur skall Sverige och alla andra länder framöver lösa detta dilemma? En väg är att försöka locka till ökad andel tjänstekonsumtion, som bevisligen har mycket lägre påverkan på resurser och miljö än prylar - kultur, utbildning, vård, hälsa. Eftersom prylar dock är billigare än tjänster måste vi sänka arbetsgivaravgifterna i sådana tjänstesektorer för att få ned kostnaden.

Det skulle i sin också tur leda till fler småföretag, fler jobb och ökade skatteintäkter (som gott och väl kompenserar för de uteblivna intäkterna från arbetsgivaravgifterna). Det skulle samtidigt bidra till att förgylla och fördjupa välfärden och motverka mental miljöförstöring – ensamhet, stress, utbrändhet. En win-win-politik, alltså.

Det gröna folkhemmet är en eggande vision för åren framöver. Den kräver kraftfullt politiskt ledarskap - och aktiva folkrörelser som mobiliseras i lustfyllt studiarbete och lokalt engagemang. Och den förutsätter att skolan, utbildningen, forskningen får betydligt starkare resurser. I min utredning föreslår jag att hem- och konsumentkunskapen – gärna under ett fräschare namn – ges en central roll i både grund- och gymnasieskolan.

Stefan Edman

Biolog, frilansande föreläsare, krönikör och författare till ett 20-tal böcker om natur, miljö och samhälle. Har varit miljörådgivare åt statsministern på temat «det gröna folkhemmet». Våren 2006 var han generalsekreterare i Göran Perssons sk oljekommission (för avveckling av Sveriges oljeberoende).

Samsø – selvforsynt med fornybar energi i 2008

Full selvforsyning med fornybar energi innen 2008. Det er målet for øya Samsø midt mellom Jylland og Sjælland, som i 1997 vant en konkurranse med fire andre kommuner om å bli utpekt til Danmarks «Vedvarende Energi-Ø».

Konkurransen var utlyst av Energistyrelsen, med tanke på at vinneren skulle demonstrere muligheter for andre både nasjonalt og internasjonalt. Nettopp derfor ble det ikke lovt større økonomiske tilskudd, ut over dem som gis til enøk og utvikling av fornybar energi generelt i Danmark.

Næring, forvaltning og sivilsamfunn på lag

Bak prosjektet på øya med 4200 innbyggere står kommunen, næringsrådet, bondelaget og de 150 ildsjelene i foreningen «Samsø Miljø- og Energikontor». De har dannet «Samsø Energiselskab», som er ansvarlig for prosjektet.

I 1998 kom bare 8 % av strømmen og 15 % av energien til oppvarming fra fornybare kilder, hhv. bioenergi og vind. Målet om 100 % på begge områder skal nås bl.a. ved å gjennomføre enøk-tiltak som reduserer energi-behovet med 20-25 %, og dekke det behovet som blir igjen ved hjelp av vindmøller, fjernvarmesystem basert på halm og treflis, og individuelle ovner, varmepumpe- og solvarmeanlegg i den spredte bebyggelsen.

Allerede i 2000 ble øya helt selvforsynt med elektrisitet ved hjelp av 11 nye, store vindmøller. Hele 440 av de ca 2000 husstandene på øya tegnet seg som andelseiere. I løpet av to år ble også den fornybare andelen av energien til oppvarming fordoblet - det ble installert om lag 100 nye solvarmeanlegg og like mange nye ved- eller halmovner.

Frivillige arbeidsgrupper gikk samtidig i gang med å skape oppslutning om fjernvarme i de fleste av landsbyene på øya. I flere av dem sa 70-80 % av innbyggerne seg villige til å gå over til fjernvarme. I 2001 ble det derfor innviet et fjernvarmeanlegg for 190 husstander, basert på halmfyring og solvarme. I 2002 fulgte det neste,

som brenner halm og betjener 80 husstander, og i 2004 enda et halmfyrte varmeverk, som betjener 200 boliger. Dermed kom den fornybare andelen av energibruken til oppvarming i 2005 opp i hele 70 %.

Energieksport kompenserer bilbensinen

Den største utfordringen er transporten: det er bare en håndfull el-biler på Samsø, og det er ikke realistisk å få alle bilene til å gå på strøm fra vindmøller innen 2008. Derfor bestemte en seg for at Samsø i første omgang skulle eksportere like mye energi fra vindmøller til resten av Danmark som bilene på Samsø bruker i form av olje. Dette er nå virkeliggjort, ved at det i 2002 ble innviet en park med 10 vindmøller på 2,3 MW hver i havet sør for øya - verdens til da største havvindmøller. Dette kjempeløftet er 80 % finansiert med lokale midler.

Vekker internasjonal oppsikt

Kompetansen som er opparbeidet gjennom Vedvarende Energi Ø-prosjektet har også ført til at Miljø- og energikontoret har fått en rekke rådgivningsoppdrag for utkant- og øysamfunn i land som USA og Japan. Stigende oljepriser har bidratt til stadig økende internasjonal oppmerksomhet. Både den kinesiske, den thailandske og den cubanske ambassadøren har besøkt Samsø, i tillegg til japansk TV, Financial Times og Wall Street Journal. Et nyetablert formidlingssenter, Samsø Energiakademi, har fått de europeiske strukturfondenes «Best Practice»-pris.

Ifølge Søren Hermansen ved miljø- og energikontoret skyldes de gode resultatene den brede støtten prosjektet har på øya. - Folk ser at Vedvarende Energi Ø-satsingen betyr mye for hele lokalsamfunnets framtid, sier han.

Mer informasjon: Søren Hermansen, Samsø Miljø- og Energikontor samsø@sek.dk tlf: +45-86 59 23 22 www.veo.dk

DERFOR VALGTE JEG EKSEMPEL SAMSØ:

– Samsøs visjonære mål skaper oppmerksomhet. At de ser ut til å lykkes med en slik bred dugnad i lokalsamfunnet, er kanskje noe av det mest inspirerende i klimaarbeidet i Norden til nå.

Kirsten Paaby, faglig leder i Stiftelsen Idébanken

Sol- og bioenergi varmer boliger på Samsø.
(Foto: Samsø Miljø- og Energikontor)

Sykkel og buss øker kraftig i trafikken i Lund

Lund har lyktes med nullvekst i biltrafikken, mens kollektivbruken har økt med 14 % og sykkelbruken med 23 %.

Oppskriften for suksessen har vært 285 millioner kroner til infrastruktur for sykler og busser, kreative kampanjer for å inspirere innbyggerne til å benytte disse investeringene, og dessuten effektive kommunikasjonsmetoder med så direkte kontakt med målgruppene som mulig.

175 mill kroner til ny kollektivtrasé

«Lundalänken» er en satsning på en høykvalitets busstrasé fra sentrum og gjennom vestre Skånes tettste arbeids-plassområde med 25.000 reisende hver dag. Nye busser, av-ganger hvert 8. minutt, sanntidsvisning, bussprioriterte signaler og lange deler i egen trasé har gjort kollektivtilbudet attraktivt.

60 millioner på 6 år til sykkelnettet

Tidligere brukte Lund 1 million kroner årlig til forbedringer av sykkelveinettet. Med «Cykelkommunen Lund» (I og II) ble investeringene trappet opp til 60 millioner kroner over en 6-årsperiode. Fysiske forbedringer er supplert med informasjon og «myke tiltak» for 20 millioner kroner. For å fremme sykling og gåing til skolen, er det investert i sikrere skoleveier. Dette prosjektet kostet i alt 9 millioner kroner, og omfattet også Sveriges første «vandrende skole-buss», et tiltak kommunen fortsatt jobber med.

Kreativ kommunikasjonsstrategi

Fram til 2005 drev Lund «Mobilitetskontoret», som arbeidet med myke tiltak i form av publikumsinformasjon, dør-til-dør-aksjoner, bedriftsbesøk og test-tilbud til trafikantene. Kostnad: 21 millioner kroner. Målet var å komme så nær innbyggerne som mulig i informasjonsarbeidet. For eksempel utdannet kommunen studenter til å gå fra dør til dør med informasjon om miljøvennlige transportløsninger. De hadde 14.000 samtaler. 1.500 timers arbeid med slik dør-banking koster kommunen det samme som én helsides

annonse i Dagens Nyheter. Evalueringer viser at kommunen har lyktes godt i sitt arbeid med å påvirke trafikkadferden til innbyggerne. 90 % støtter kommunens arbeid med dette, og de husholdningene som har fått besøk, har i dobbelt så høy grad blitt påvirket til å forandre sin reiseadferd enn de som ikke fikk besøk.

Informasjonsarbeidet drives videre i form av et prosjekt som blant annet omfatter oppsøkende kontakt med alle ny-innflyttede til kommunen og tilbud til alle nyansatte om individuelle «grønne reiseplaner». Hovedideen er at adferden kommer først, holdningene deretter – ikke omvendt!

Samlet politisk strategi

Et politisk initiativ midt på 90-tallet startet den ambisiøse satsningen. En utredning om trafikkenes miljøkonsekvenser, nødvendige mål og forslag til 100 tiltak fikk politisk tilslutning i 1998. Samtidig fikk Lund statlige tilskudd til bærekraft-investeringer.

Christina Nilsson i Trafikmiljöenheten oppsummerer med at de fysiske og økonomiske tiltakene i Lund er styringsmidlene, mens informasjon og kommunikasjon med borgerne er støttemidler. Hun mener suksessen i Lund bygger på:

- ▶ Politisk enighet
- ▶ Kombinasjon av fysiske forbedringer og informasjon. Lettere å kreve noe av borgerne når kommunen går dem i møte med faktiske forbedringer.
- ▶ Vi kommer så nær innbyggerne som mulig i vår kommunikasjon
- ▶ Vi legger vekt på helse, økonomi, bekvemmelighet – ikke bare miljø og klima!
- ▶ Adferdsendringer skapes gjennom testtilbud, kombinert med fysiske og økonomiske tiltak.

Mer informasjon: Christina Nilsson, Lunds kommun christina.nilsson@lund.se tlf: +46-46 35 69 86 www.lund.se

DERFOR VALGTE JEG EKSEMPEL LUND:

– Lunds kommun har i dialog med medborgarna arbeidet med både beteendeförändringar och fysiska åtgärder för att förbättra trafikmiljön. Detta visar att samsyn, samverkan och samarbete är grunden för ett bra och bestående miljöarbete, ett miljöarbete som våra barnbarn kan driva vidare.

Peter Wenster, styremedlem i Stiftelsen Idébanken

Installasjon under arrangementet «I staden utan min bil». (Foto: Lunds kommun)

Nøstehagen – med omsorg for mennesker og miljø

– De eldre får appetitt av å dele på tomater og agurker fra eget drivhus, forteller Anne Grethe Wexhal. Hun er virksomhetsleder ved Nøstehagen bo- og omsorgssenter i Lier kommune vest for Oslo. Her har økologi og omsorg gått hånd i hånd siden senteret med 40 beboere åpnet i 2000. Ja faktisk fra lenge før starten.

Ikke bare økologiske tomater og agurker dyrker de på Nøstehagen, men også druer, rabarbra, bær og epler. Til frokosten kan det vanke egg fra egen hønsegård. Om ikke de fem hønene og det vesle drivhuset står for de største bidragene til kostbudsjettet, skaper de desto større glede og matglede. Hver høst kommer dessuten større leveranser av frukt og grønt fra naboeene. Lier er nemlig en av Norges fremste fruktbygder, og Nøstehagen er en levende del av nabolaget.

17. mai-toget lagt om

Den nære kontakten med bygda er et av Nøstehagens varemerker. Omtrent hver 14. dag arrangeres hyggekvelder med kulturinnslag på senteret. Da kommer det aldri mindre enn 75 besøkende, noen ganger over 100. Mange frivillige fra bygda deltar også i arbeidet på senteret, blant annet som «frokostverter» i helgene. Barnehagene i området er ofte på besøk, velforeningen holder sine styremøter på Nøstehagen, og både konfirmasjoner og 50-årsfeiringer har blitt lagt hit. Da Nøstehagen kom til, ble også ruta for barnetoget 17. mai lagt om, slik at man stopper her og hilser på de eldre.

Godt planlagt

Da det nye omsorgssenteret skulle bygges, ble det etablert en byggekomité som inkluderte tre omsorgsarbeidere og en eldre prospektiv beboer, i tillegg til de teknisk kyndige. Som ledd i prosessen ble det også arrangert en idédugnad der 70 mennesker fra nabolaget deltok. – Det var ingen sterke konflikter under planleggingen, forteller Anne Grethe Wexhal. Men én av arkitektene i komiteen bemerket etterpå at han var overrasket over hvor stor vekt vi andre hadde lagt på beboerhensyn!

Lier kommune hadde allerede før komiteen begynte arbeidet vedtatt at det skulle legges stor vekt på miljøhensyn. Resultatet ble et bygg som er oppført i miljø- og allergivennlige materialer og som varmes opp med jordvarmepumpe.

Kuttet energibruken med 32 %

De ytre rammene betyr mye, men nytenkning og bevisste holdninger har bidratt til å redusere miljøbelastningene enda mer enn byggekomiteen kunne forutse. Før innflyttingen arrangerte Lier kommune miljøopplæring for hele personalet. I 2002 ble Nøstehagen sertifisert som Miljøfyrtårn (norsk sertifiseringsordning for mindre virksomheter). Ressursforbruket er redusert blant annet ved at en i størst mulig grad unngår å bruke engangsutstyr, og ved at det er etablert en bytte- og deleordning med andre institusjoner når det gjelder utstyr for aktivtørene. I 2005 lyktes personalet i å redusere den allerede lave energibruken med hele 32 % fra året før. I den miljøbevisste kommunen Lier holdt dette bare til 3. premie i kommunens interne energisparekonkurranse – men de 5.000 kronene rakk til en velfortjent feiring!

SNART 1.000 MILJØFYRTÅRN I NORGE

Nøstehagen er sertifisert som «Miljøfyrtårn» – en norsk kvalitetsordning for små og mellomstore bedrifter. For å bli sertifisert, må virksomheten tilfredsstillende en rekke bransjekrav innenfor temaer som avfall, energi, innkjøp og transport. Forbedringer skal skje hvert år, og sertifikatet må fornyes hvert 3. år.

www.miljofyrtarn.no

Mer informasjon: Anne Grethe Wexhal anne-grethe.wexhal@lier.kommune.no tlf: +47-32 24 11 00 www.lier.kommune.no

DERFOR VALGTE JEG EKSEMPEL NØSTEHAGEN:

– Jeg jobber med miljø- og energiledelse og har sett hvordan arbeid med Miljøfyrtårn gir positive resultater ved å gå foran med miljøtilpassede løsninger. Nøstehagen demonstrerer dessuten hvordan bærekraft dreier seg om et spill mellom økologiske, sosiale og økonomiske hensyn.

Bente Haukland Næss,
styremedlem i Stiftelsen Idébanken

Høns og drivhus gir trivsel. (Foto: Lier kommune)

75 % av maten i København blir økologisk

36 % av matvarene København kommune kjøpte inn i 2005 var økologisk produsert. I 2008 skal prosenten opp i 75. Kommunen bruker ca 200 millioner kroner på fødevarer årlig, og ser nå seg selv som et lokomotiv for utviklingen av det økologiske landbruket.

København har 1.200 institusjoner med kantiner eller annen servering av mat. For å nå sitt ambisiøse mål, tilbyr kommunen blant annet lokal prosjekthjelp og undervisning av ansatte på daginstitusjoner, døgninstitusjoner, pleiehjem, kantiner med flere.

Fra småskala til storskala på 7 år

I Københavns Agenda 21-plan for 2004-2007 går det fram at omleggingen til økologiske matinnkjøp startet i det små i 2001. Det ble avsatt 2 millioner kroner årlig i perioden 2001-2004 for omlegging til økologisk mat i kommunale institusjoner. Innføring av økologisk mat i daginstitusjonene og døgninstitusjonene førte til at prosenten var oppe i 36 allerede i 2005.

Maten blir ikke dyrere

Økologiske produkter koster ofte mer enn konvensjonelle, og dette er gjerne den største barrieren for overgang til slike produkter. Derfor er det interessant å merke seg at København skal nå sitt mål om 75 % innenfor eksisterende økonomiske rammer. Nye rutiner skal sørge for å kompensere prisforskjellene.

– Omleggingen tar utgangspunkt i en kartlegging av det eksisterende mattilbudet og avdekker hvordan kjøkkene skal skape bedre ernæring og plass til økologi innenfor gjeldende økonomiske rammer, sier prosjektleder Thomas A. Christensen. Det kan blant annet skje ved å

bruke frukt og grønt i sesongen, redusere kjøttforbruket, spise mer brød og å minimere matavfallet. Den enkelte institusjon deltar i et kursforløp som veksler mellom teori og praksis, og strekker seg over ca ett år.

Her er rådene kommunen gir:

- ▶ Kjøb frukt og grønt i seson, når det er bedst og billigst
- ▶ Brug flere grønnsager og mere brød
- ▶ Brug flere basisvarer: gryn, pasta, ris og bælgfrugter
- ▶ Brug mindre kød eller andre udskæringer
- ▶ Vælg andre opskrifter med grønt og basisvarer
- ▶ Giv menuplanen en kritisk revision og fornyelse
- ▶ Styrk det kulinariske niveau
- ▶ Kjøb ind via indkøbsaftaler
- ▶ Arbejd med nedbringelse af madspild
- ▶ Hold nøje styr på økonomien

I samarbeid med ambisiøse kommuner

Prosjektet er en del av København kommunes deltakelse i programmet «Dogme 2000», der fem andre danske kommuner deltar i tillegg til Malmö. Ett av de tre dogmene som utgjør grunnlaget for dette samarbeidet om bærekraftig utvikling er at:

– Der skal oppstilles mål for ressourceforbruk og miljøbelastning – som samles i en Lokal Agenda 21 plan. Kommunen skal gå foran i miljøarbeidet.

Mer informasjon: Kontakt: Thomas A. Christensen miljoe@tmf.kk.dk tlf: +45 33 66 59 92 www.kk.dk/okologi

DERFOR VALGTE JEG EKSEMPELLET KØBENHAVN:

– Forbruket av mat står for nesten 50 % av det økologiske fotavtrykket til gjennomsnittsborgeren i min hjemby, Oslo. Det er et sentralt mål å redusere vårt ressursforbruk ved produksjon og forbruk av mat. København viser vei for andre byer i Norden gjennom sin omlegging til økologiske produkter.

Mads B. Nakkerud,
seniorrådgiver i Stiftelsen Idébanken

Økologi skal spille en større rolle i undervisningen. Derfor har København kommune et pilotprosjekt der lærere i hjemkunnskap på utvalgte skoler gjennomgår kurs i økologi.
(Foto: København kommune)

Sørborgen skole halverte energiforbruket

Ved Sørborgen skole i Klæbu kommune har man gjennom bevisst ENØK-satsing oppnådd en halvering i energiforbruket på fire år. Investeringene har vært beskjedne og satsingen er svært lønnsom allerede i første driftsår.

Forbruket gikk ned fra 1.617.830 kWh i 1998 til 844.820 kWh i 2002, og har siden ligget nokså konstant. Regnet per elev lå skolens energibruk tidligere på ca 3500 kWh per år - svært nær det norske snittet - mens det nå er nede i 1800 kWh per elev og år.

Styring av energibruken

Ifølge prosjektansvarlig Svein Rodø er det total-overvåking av ventilasjon, gulvvarme og elektrisk styring av energibruken som ligger bak det gode resultatet. Det har kostet lite - den eneste investeringen av betydning har vært i et sentralt driftskontrollanlegg, som kostet ca 250.000 kroner og som betjener tre andre institusjoner ved siden av skolen, slik at Sørborgen skoles «andel» kan anslås til ca 60.000 kroner. Til sammenlikning utgjør den årlige besparelsen, ved en pris på 80 øre/kWh, over 600.000 kroner.

Vaktmesteren er en nøkkelperson

Sørborgen skole har klasser på 1. – 7. trinn, ca 500 elever og 55 lærere. Vaktmester Fred Mæhlen har vært ansvarlig for de praktiske tiltakene og skal ha mye av æren for resultatet. Ved siden av å overvåke energibruken og sørge for at varme- og ventilasjonsanlegg bare går når det er behov for dem, har Mæhlen lagt vekt på å trimme og reparere utstyr som ikke fungerte optimalt. Her kan flere ha store besparelser å hente, mener han. Selv om en nå har halvert energibruken, er Rodø og Mæhlen enige om at det fortsatt er et ENØK-potensiale ved Sørborgen skole. I år er litt av dette realisert ved å etterisolere og skifte vinduer i den kombinerte gymsalen og samfunnshuset, som også er del av skoleanlegget.

De gode resultatene har dessuten inspirert kommunen til å lage en enøk-plan for hele bygningsmassen. Alle nye bygg blir nå knyttet til en sentral driftsovervåking.

Genser er et nyttig plagg

– Vi fryser, sier rektor Liv Berit Hansen. Hun slår fast at temperaturen har vært nede i 14-15 grader når elevene kommer om morgenen.

Vaktmester Mæhlen har imidlertid ikke registrert så lave temperaturer, og mener det må være en feilkilde ved den målingen. Han legger imidlertid til at anlegget ikke styrer temperaturen i hvert enkelt klasserom. Det er sonestyrt, av hensyn til å begrense kostnadene.

Dermed stilles det noe krav til tilpasning hos lærere og elever, blant annet når det gjelder påkledning. For eksempel kan det tidvis være påkrevet å bruke genser, noe som er i tråd med internasjonale anbefalinger. New Scientist har for eksempel publisert 10 oppfordringer til individuell innsats mot global oppvarming, der den første er «Kle deg etter været!»

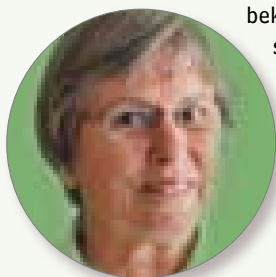
Mæhlen mener det er en lang vei å gå når det gjelder å forankre enøk-arbeidet blant lærere og elever. Han har tidligere deltatt da elevene hadde en ukentlig oppgave med å lese av strømmåleren, men har ikke kapasitet nå til å drive med opplæring eller pedagogisk oppfølging, selv om han gjerne skulle brukt tid til å skape en felles forståelse av enøk-innsatsen.

Mer informasjon: Sørborgen skole sorborgen.skole@klabu.kommune.no tlf: +47-72 83 01 00 www.klabu.kommune.no

DERFOR VALGTE JEG EKSEMPEL SØRBORGEN:

– Enøk-innsats som her vil bevisstgjøre elevene om energiforbruk. Vaktmesteren spiller en nøkkelrolle for energistyring i store bygninger. Sørborgen bekrefter dette, og demonstrerer samtidig at enøk-gevinsten er så stor at energisparing må gå foran utbygging av mer kraft.

Siri Arentz, leser i Stiftelsen Idébanken

Sørborgen skole i Klæbu kommune i Sør-Trøndelag har ca 500 elever og 55 lærere. (Foto: Sørborgen skole)

Lidköping – hele folket med for å redusere klimautslippene

Lidköping har som mål å redusere CO₂-utslippene med 25 % fra 1990 til 2010. Takket være igangsatte klimatiltak er reduksjonen nå oppe i 9 %. Kommunen har satset på en rekke metoder for å involvere innbyggere og næringsliv, og vant derfor prisen som årets «EKO-energikommun» i 2002.

I begrunnelsen for prisen ble det vektlagt bredde og stort mangfold i energiarbeidet til Lidköping kommune. Klima-innsatsen er solid forankret i kommunen gjennom informasjonskampanjer og folkeopplysning. Det ble også påpekt at klimatiltakene og mobiliseringen av innbyggerne har ført til stort engasjement. Kommunen fikk god omtale av struktur og organisasjon i sitt arbeid med klimaplan og miljøledelse.

Innsatsen har røtter tilbake til 1994, med oppstarten av Lokal Agenda 21-arbeidet. Målet var da å bevisstgjøre innbyggerne om bærekraftig utvikling og inspirere til handling.

Rangert som fjerde beste kommune

I perioden 2000-2008 mottar byen statlige midler til investeringer for å redusere klimautslippene. Totalrammen blir på 387 millioner kroner, der staten skyter inn ca en fjerdedel.

Parallelt med de tekniske investeringene jobber kommunen målrettet for å etablere bevissthet blant innbyggere og næringsliv om at miljøkonsekvensene av energiforbruk er et globalt problem, men at det er avgjørende å håndtere det også lokalt. Så vel idrettslag som studieforbund, boligforeninger og skoler er blant medspillerne. Alle førskoler og skoler, med ett unntak, er sertifisert gjennom «Grønt flagg». Kommunen har dessuten en bevisst strategi for å utnytte de 4.000 egne ansatte som bærekraft-ambassadører.

I klimaindeksen til Svenska Naturskyddsföreningen kommer Lidköping på fjerdeplass, bare slått av kommunene Kristianstad, Stockholm og Trollhättan.

Bærekraftig næringsutvikling

Kommunen har et langsiktig perspektiv for samarbeidet med næringslivet:

– Att satsa på en ekologiskt hållbar utveckling hjälper till att skapa ett nytt och starkare Lidköping. Investeringarna ger jobb, både med att förändra vårt samhälle och att utveckla nya produkter och tjänster som är gångbara på framtidens marknader, där miljöanpassning och resurshushållning är konkurrensfördelar.

Mange virksomheter har investert for reduserte klimautslipp. Emballasjeprodusenten Rexam har f. eks. minsket oppvarmingsbehovet med 90 % gjennom varmegjenvinning i ventilasjonsanlegget sitt. TI Group Automotive Systems har redusert energiforbruket til belysning med 90 % ved overgang til lavenergiarmaturer. Mens Bahco Metal Saws har sluttet seg til fjernvarmeforsyningen, og de har installert varmegjenvinning på kompressorer for trykkluft. Dette sparer 200 tonn CO₂ årlig.

Visjonsarbeid

Lidköping har invitert borgerne til å være med å tegne framtidvisjoner. Her er noen av de mange innspillene til «Lidköping i Framtiden»:

- ▶ Det närproducerade är lönsamt igen, när transporterna blivit dyra.
- ▶ Lidköping har vuxit förstås. Allt fler pendlar till Göteborg med elektrifierade snabbtåget.
- ▶ Vårt Miljötekniska Utvecklingscentrum, denna kreativa mötesplats för idéer och nytänkande, har verkligen placerat Lidköping på världskartan.
- ▶ Nu exporteras rapsolja, etanol, kontorsmöbler och hårdost.
- ▶ De förmånliga tåg- och cykelpaketen lockar ekoturister, många vill besöka den omtalade sjön «med vatten så rent att det kan drickas»... Vänern är unik i Europa.

Mer informasjon: Yvonne Träff, Lidköpings kommun yvonne.traff@lidkoping.se tlf: +46-510-77 01 93 www.lidkoping.se/agenda21

DERFOR VALGTE JEG EKSEMPEL LIDKÖPING:

- Omstilling til bærekraftig utvikling krever en kombinasjon av teknologi, visjoner og folkelig deltakelse. Alle grupper må bidra med kunnskap, og det må tenkes langsiktig. Her er Lidköping et eksempel til inspirasjon for andre.

Ola Vaagan Slåtten, informasjonsrådgiver i Stiftelsen Idébanken

Stolte elever heiser «Grønt flagg» første gang på Stenportskolan. (Foto: Lidköpings kommun)

Vern og næring: Aurland tar regionalparkene til Norge

Arbeidet med en regionalpark i Aurland er inspirert av de europeiske regionalparkene, der en har klart å finne en ramme som kombinerer næring og naturforvaltning. En finner regionale naturparker eller regionalparker i mange europeiske land. I Italia, Frankrike og England er det veletablerte systemer for opprettelsen av slike parker, hver med sin vri.

De europeiske naturparkene er kanskje det beste eksemplet på at forvaltningen av verdifulle landskap kan forenes med offensiv satsing på nærings- og samfunnsutvikling. Det er i hovedsak de franske, og dels de italienske regionale naturparkene som har vært inspirasjonskildene for Aurland. Valdres regionråd arbeider med samme problemstilling i Valdres.

Helhetlig satsing

Aurland kommune har med støtte fra Riksantikvaren utredet en modell for helhetlig satsing på natur- og kulturbasert næringsutvikling. Aurland Natur- og Kulturarv (ANKA) som produsentnettverk og Sogn jord- og hagebruksskule som skole og kompetansemiljø, har stått for et viktig pionérbearbeid innen småskala foredling og reiseliv. Gjennom ANKA utarbeides en definert kvalitetsstandard som innebærer et bærekraftperspektiv. Eksempelvis skal en ved utvikling av tilrettelagt aktivitet i fjellet påse at villreinens eksistens ikke trues. Regionalparkarbeidet er med i planprogrammet for ny kommuneplan.

– I Aurland kan du spise både ost og spekepølse fra lokale produsenter, sier prosjektleder Ivar Bjarne Underdal, som er opptatt av *kvalitet*, av at turisme og annen næring ikke skal gå på bekostning av natur- og kulturverdiene, men bygge på dem. Han anbefaler Otternes bygdetun for den som er sulten på mat og annen gardskultur. Der ligger 27 hus i klynge, slik de har gjort i århundrer.

I regionalparker er forvaltning og verdiskaping i verdifulle og bosatte landskapsområder satt i system, basert på fri-

villige avtaler mellom lokalsamfunn og myndigheter. Dette blir en merkevare som signaliserer kvalitet både på opplevelsessiden og når det gjelder bærekraftig ressursforvaltning. Aurlendingene starter ikke med blanke ark. Kommune og statlig forvaltning blir allerede i utgangspunktet utfordret av lokalbefolkning og næringsliv til å komme på banen som både utviklingsaktører og partnere.

Målsetting

Aurland vil ivareta sine natur- og kulturverdier, gjennom å sette lokalsamfunnet i stand til kulturbyggende kunnskapsnæringer tuftet på foredling og formidling av disse. Målet er å skape en overbygning over mobiliserings- og utviklingsprosesser som:

- ▶ statlige verne- og forvaltningsplaner
- ▶ kommunale planer for natur- og miljøforvaltning
- ▶ større nærings- og infrastrukturiltak
- ▶ lokale nettverks- og kompetanseinitiativ
- ▶ småskala natur- og ressursbasert næringsutvikling

Man vil føre en dialog og involvere faglige ressursmiljøer og forvaltningsmyndigheter i et partnerskapsforum der det kan legges grunnlag for verdiskaping og utvikling av landskaps- og kulturarvressursene i kommunen.

Les mer om: Franske regionale naturparker: www.parc-naturels-regionaux.tm.fr/. Samarbeid mellom regionalparker og andre parksettinger i Alpene: www.alparc.org/. Australias Biosphere reserves: www.deh.gov.au/parks/biosphere/

Mer informasjon: Ivar-Bjarne Underdal, prosjektleder for Regionalparkprosjektet, ivar@gardsost.no tlf: +47-41 53 07 44 www.regionalpark.no

DERFOR VALGTE JEG EKSEMPEL AURLAND:

– Regionalparker gir anledning til å se på vern som en mulighet, ikke som et hinder. Jeg er spesielt glad for at man vektlegger deltakelse fra småprodusenter og befolkningen ellers. Det er flott at man er så sterkt opptatt av kvalitet, av at turisme og annen næring ikke skal gå på bekostning av natur- og kulturverdiene. Alle må vi ha jobb og inntomme. Regioner og bedrifter må kunne delta i det nasjonale og internasjonale økonomiske samspillet. Det er denne bevisste satsingen på kombinasjonen av verdiskaping og bærekraftig utvikling som jeg synes er spesielt spennende.

Åge Garnes, styremedlem i Stiftelsen Idébanken

Bærekraftig utvikling i spennet mellom natur, kultur og reiseliv.
(Foto: Thor Andresen)

Grästorps møte Alvoret i vennskapskommunen Marrupa

Bærekraftig utvikling i Sverige og i Mosambik er ramme for samarbeidet mellom en av verdens rikeste kommuner og en av verdens fattigste.

Grästorp (6000 innb.) i Västergötland er blitt kjent for sine sprelske påfunn i Lokal Agenda 21-arbeidet. Kommunen har kommet fem ganger i Guinness' rekordbok ved at innbyggerne har satt rekorder i innsamling av ulike typer avfall, og den hatt stor suksess med fantasifull bruk av eventyrskikkelser i mobiliseringsarbeidet.

Kommunen poengterer imidlertid at den driver «Agenda 21-arbete på lek och allvar». Det var ikke minst for å gjøre Alvoret håndgripelig at en i 1996 etablerte et vennskapssamarbeid med en av de fattigste kommunene i et av verdens fattigste land - Marrupa i Mosambik. I utstrekning (ca. 50.000 km²) minner Marrupa mer om en hel landsdel her i nord, men i området finnes nøyaktig tre biler, ingen leger, ingen posttjeneste, ingen telefonlinjer og strøm bare noen timer hver uke. I 1998 ble det dannet en egen organisasjon, «Agenda 21-föreningen Nord-Syd», som siden har vært pådrivere for vennskapssamarbeidet.

Et speil for våre liv

Det har vært tre besøk fra Marrupa til Grästorp og fire motsatt veg, som har satt sterke spor i sinnene. Under en opptreden for elever i Marrupa ble en svensk gjest møtt av taushet da hun spurte om de ville skrive noen hilsener til barn i Grästorp. Hun kunne jo være postbud. Tausheten ble brutt da en lærer forklarte at i Marrupa manglet man ikke bare postbud, men også papir. Under siste besøk fra Marrupa til Grästorp var gjestene invitert til den lokale sparebanken, der direktøren dro noen plansjer og til gjengjeld ventet å få vite litt om bankvesenet i Marrupa. Møtet endret helt karakter da en rystet direktør fikk høre at i Marrupa fantes ingen bank, og at kommuneansatte som ville ha lønn, måtte gjøre en da-

geling og farlig reise til nærmeste by for å heve den kontant. En bonde i delegasjonen gjorde til å begynne med inntrykk på sine verter ved å forsyne seg med større porsjoner mat enn de hadde sett noen sette til livs før. For ham gjaldt det å spise mens det fantes mat - i morgen var det kanskje ingen. Porsjonene minsket etter hvert som bonden oppdaget at «i Sverige spiser man nesten hele tiden, og innimellom forsyner man seg med snacks».

Samarbeid om bærekraftig landbruk

Ca 25 km utenfor byen Marrupa har prosjektet et landområde for produksjon av lokal mat.

Her dyrkes mais, maniok, søtpotet, jordnøtter, bønner og grønnsaker. Et mindre dyrehold med griser, ender, geiter og høns finnes også. Utbyttet forsyner familiene med mat, og overskuddet selges på det lokale markedet.

Drama for utvikling

Ut over selve vennskapssamarbeidet, har Agenda 21-föreningen Nord-Syd blant annet gått sammen med Studieförbundet om prosjektet «Bygga Broar». Det handler om å vekke barns interesse for bærekraftsspørsmål, ikke minst gjennom teater og andre kulturformer. Prosjektet, som ledes av dramapedagogen Lena Johansson fra Grästorp, har et regionalt og til dels nasjonalt nedslagsfelt, men henter mye av inspirasjonen fra samarbeidet Grästorp-Marrupa. Et hovedtema for Bygga Broar er vannspørsmål - sentrale i Marrupa der kvinnene bruker mye av dagen på å hente vann av tvilsom kvalitet. Bygga Broar gjorde også internasjonal suksess da de optrådte sammen med ei jente og ei kvinne fra Marrupa på World Water Forum i Haag i 2000.

Mer informasjon: Gunnel Lundmark gunnel.lundmark@grastorp.se tlf: +46-514-58 000 | 070 373 8911 www.nordsyd.se

DERFOR VALGTE JEG EKSEMPEL GRÄSTORP:

– En bærekraftig utvikling krever endringer i Nord vel så mye som i Sør. Vårt overforbruk er en hovedutfordring. Å møte mennesker og lokalsamfunn med helt andre livsvilkår kan få oss til å reflektere på nytt over egne holdninger, egne handlinger og eget forbruk. Dette har vært et sentralt perspektiv i Grästorps samarbeid med Marrupa.

John Hille, seniorrådgiver i Stiftelsen Idébanken

Grästorps Agenda 21-tre med røtter i Marrupa. (Foto: Grästorps kommun)

Elever i Stord og Comalapa kartlegger biologisk mangfold

Barns kunnskap om lokale arter gir et unikt grunnlag for vern om det biologiske mangfoldet. I Stord og Comalapa vet barn mye om planter og dyr i sitt eget nærmiljø, og samarbeidet mellom kommunene har gitt innhold i slagordet «Vi har bare én jord».

Vennskapskontakten Stord-Comalapa har eksistert i over 16 år. De siste årene har de innledet et samarbeid også på miljøfronten.

Kartlegging ved tegning, foto og latin

De seks grunnskolene i Stord som har vennskapskontakt med skoler i Comalapa, er organisert i et skoleforum. De har engasjert seg i kartlegging av biologisk mangfold. Elevene har kartlagt naturtyper rundt skolene, insekter, dyr og planter - på land og i vann. Elevene tar bilder under hele prosessen, tegner og finner det vitenskapelige navnet på artene.

Parallelt foregår en tilsvarende kartlegging ved skolene i Comalapa. Etter hvert vil det skje en systematisk utveksling av funnene i de to lokalsamfunnene. Disse prosjektene har en dobbel effekt; barna lærer om og får et nærmere forhold til den lokale naturen, og de kan gjøre funn og ta bilder som utfyller og oppdaterer det materialet som har kommet fram gjennom kommunens egen, «voksne» kartlegging av det biologiske mangfoldet.

Fredskorpsutveksling befrukter

Fra 2003 har Stord og Comalapa årlig utvekslet to fredskorpsarbeidere. I 2003-2004 var skogsingeniør Lucio Chex Coló i Stord. Han jobbet noen uker ved hver av skolene som har venner i Comalapa, og gikk med stor iver opp i arbeid med kartlegging, samtidig som han kunne fortelle kunnskapsrikt om det store mangfoldet av plantearter på hjemstedet.

Johanne Volløyhaug arbeidet i Comalapa i 2004-2005, og ledet biologiundervisningen på fem skoler. Over 200 elever og

lærere deltok på feltarbeid i nærmiljøet. De samlet blomster og blader til klasseherbarium. Tidlig i oppholdet kunne hun fortelle at busker og urter er svært ulike floraen i Norge.

Nasjonale ringvirkninger

Comalapa fikk i fjor besøk av to botanikere fra San Carlos-universitetet. De arbeidet flere dager ute i felt, og registrerte de vanligste plantene. Videre utarbeidet Volløyhaug en tospråklig (spansk/nynorsk) skoleflora om 25 guatemalanske plantearter og deres nyttefunksjoner. Floraen er allerede i bruk på vennskapsskolene både i Comalapa og Stord.

Plantene fra Comalapa skal også innlemmes i det nasjonale herbariet i Guatemala by.

– Miljøsamarbeidet med Stord kommune er slik et viktig vitenskapelig bidrag på nasjonalt nivå i Guatemala, sier fredskorpser Johanne Volløyhaug.

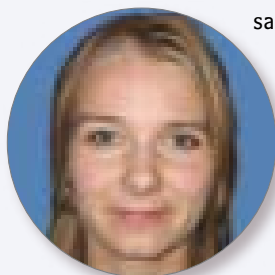
I fredskorpsutvekslingen 2005-2006 har Stord én lærer, én helsearbeider og én ingeniør i Comalapa. Ingeniøren assisterer kommunen med å lage en plan for avfallshåndtering. Læreren og ingeniøren har i samarbeid med elever, lærere og foreldre på to skoler bygget kompostbinger. Fredskorpserne har også laget et billedprogram med en holdningskampanje, som Comalapa nå tilbyr alle skolene i kommunen. – Vi må begynne med barna og bevisstgjøre dem. Etter hvert skal vi også få en reiner kommune, sier Rafael Conrado Herrera González i San Juan Comalapa kommune.

Mer informasjon: Guri Aksnes, Stord kommune guri.aksnes@stord.kommune.no tlf: +47 975 52 212 www.stord.kommune.no

DERFOR VALGTE JEG EKSEMPEL STORD:

– Involvering av barn og unge i kartlegging av biodiversitet er en intelligent pedagogikk for å øke bevisstheten om å verne naturverdier rundt oss. Det internasjonale samarbeidet i dette prosjektet demonstrerer i tillegg at vi har en felles global utfordring i å bevare klodens biologiske mangfold.

Ragnhild Olaussen, styremedlem i Stiftelsen Idébanken

Comalapa-elever på feltarbeid
(Foto: Johanne Volløyhaug)

Malmö ble Nordens første Fairtrade city

17. mai 2006 ble Malmö den første Fairtrade city i Norden, etter inspirasjon fra over 170 slike i England. Byen har tatt de første steg mot økt bruk av etisk produserte varer og økt bevissthet om rettferdig handel.

Et stort antall av produktene i en dagligvarebutikk har opphav i utviklingsland. Ideen med rettferdig handel er å sikre forutsigbare og rettferdige priser for produsentene, slik at arbeiderne kan få en rettferdig lønn og dessuten få oppfylt sosiale rettigheter.

Rettferdige byer som drivkraft

Vi har i mange år kunnet kjøpe et utvalg produkter som garanterer slike vilkår for produsentene i land i Sør, men ideen om «Fairtrade city» ble skapt i England i 2001. Den lille byen Garstang erklærte seg som «verdens første Fairtrade town» etter at både dagligvarebutikker, serveringssteder, organisasjoner og lokal forvaltning forpliktet seg til å velge produkter merket Fairtrade. Konseptet spredde seg svært raskt, og nå er det mer enn 200 slike i England. Malmö ble først i Norden, og i august 2006 ble Saida første norske «Fairtrade-kommune».

Bredt engasjement i Malmö

Kriteriene for å kunne kalle seg «Fairtrade city» innebærer krav om at både offentlig og privat sektor engasjerer seg for å fremme valg av produkter merket Fairtrade. I tillegg skal det arbeides for økt kjennskap til etisk forbruk.

I Malmö tilbyr store dagligvarebutikker som ICA og Coop et større antall produkter som er merket Fairtrade. Flere restauranter serverer slike varer, og avdelinger i Malmö kommune tilbyr bare Fairtrade kaffe. Frivillige organisasjoner som studieforbund og Amnesty følger også opp, og dessuten politiske partier, skoler og kirkekontorer.

Slik startet det hele

– Malmö stads arbeid med å bli Fairtrade city startet høsten 2005. Noen ansatte i Miljøforvaltningen og Konsumentforvaltningen og jeg dannet en arbeidsgruppe, sier journalist og konsulent Catarina Rolfsdotter-Jansson. Vi fant ut hva som krevdes, fikk hjelp av frivillige fra Verldsbutiken og Röda Korset og startet en kartlegging av situasjonen i butikker, bedrifter, organisasjoner og i kommunale kontorer.

Samtidig satte Serviceforvaltningen i gang prosessen for Fairtrade i kommunale innkjøp.

Så ble arbeidet politisk forankret gjennom behandling i Miljönämnden, og deretter kommunestyret. Malmö ble sertifisert som Nordens første Fairtrade city ved en fin seremoni 17. mai. Styringsgruppa for videre oppfølging ble dannet, og møtes regelmessig.

Tiltak for kjennskap og kunnskap

Catarina Rolfsdotter-Jansson forteller at det i løpet av våren 2006 har vært avviklet flere aktiviteter som har hatt til hensikt å gjøre innbyggerne kjent med Fairtrade:

- ▶ Pure Fashion - moteshow med Fair Trade-klær
- ▶ Fair Trade-festival med Pure Fashion, marked, film, info. (arr Röda Korset)
- ▶ Eko/fairtrade-guide-brosjyre om butikker og restauranter i Malmö (utgitt av Svenska Naturskyddsföreningen i Malmö)
- ▶ Malmöfestivalen – egen Fairtrade-stand (arr Verldsbutiken)
- ▶ Artikler om emnet i Malmö stads miljøtidning «Grön stad»

Mer informasjon: Catarina Rolfsdotter-Jansson rolfsdotter@telia.com
tlf: +46 0704-71 69 75 www.malmo.se/miljohalsa/malmostadsmiljoarbeite

DERFOR VALGTE JEG EKSEMPEL MÄLMÖ:

– I februar i år var jeg i England for å lære av erfaringene fra pilotbyen Garstang. Det er inspirerende å se hvordan den lille byen har skapt en bevegelse – først nasjonalt, men nå også internasjonalt. Tusenvis har fått mer kunnskap om bytteforholdene i verden og om Fairtrade som verktøy for å bidra til mer rettferdighet. Gøy at Malmö tok opp tråden i Norden, og at flere nå følger etter!

Mari Sager, seniorrådgiver i Stiftelsen Idébanken

Utvalget av Fairtrade-produkter er voksende.
(Foto: Max Havelaar Norge)

Halkær Ådal – et eksperiment i demokratisk naturforvaltning

Er det mulig å nå fram til en bærekraftig naturforvaltning gjennom metoder som ikke begrenser, men tvert imot styrker det lokale demokratiet? Erfaringene til nå i Halkær Ådal i Nordjylland er oppløftende.

Naturverntiltak har ofte støtt på motstand fra berørte lokalsamfunn. Slike erfaringer har bidratt til en betydelig skepsis mot lokaldemokratiet i deler av miljøbevegelsen - og til økt irritasjon over statlig overstyring i andre deler av befolkningen.

Miljøutfordringer i Halkær Ådal

Halkær Ådal er området på begge sider av Halkær Å, ei lita elv som renner ut i Halkær Bredning, vest for Aalborg. Området har ca 1000 innbyggere.

Her er det betydelige miljøproblemer. Halkær Bredning er bortimot død - fisk, ålegras og annet liv er utryddet på grunn av nitrogenforurensning som tilføres bukta fra det intensive landbruket. Selve Halkær Å, som fra gammelt slynget seg gjennom et våtmarkssystem, har vært rettet ut og våtmarkene tørrlagt tidlig på 1900-tallet for å skaffe mer dyrkingsjord. Det har ikke bare redusert det biologiske mangfoldet, men også lagt grunnen til forurensningsproblemene i bukta.

Midt på 1990-tallet ble ådalen utpekt av de regionale myndighetene til et særlig område for natur- og miljøgjenoppbygging. Noen av amtets påtenkte prosjekter møtte imidlertid skepsis lokalt, eller måtte legges på is i mangel av en konstruktiv dialog.

Impulsen utenfra - aksjonsforskning

I 2001 fikk to forskere ved Roskilde Universitetscenter midler til et mindre aksjonsforskningsprosjekt. Forskerne skriver:

«Sammen med befolkningen i Halkær Ådal vendte vi temaet om «befolkningens holdninger til naturen» om til et spørsmål om deres natur- og samfunnsutvikling i framtida. Borgernes egne framtidstilkast i forhold til en mulig demokratisk naturforvaltning skulle stå i sentrum, men utgangspunktet skulle tas bredt i deres samlede livssammenheng».

Mer informasjon: Peter Søndergård, Folkeforeningen Halkær Ådal petrus@mail.dk tlf: + 45-98 66 64 38 www.aadalen.org

DERFOR VALGTE JEG EKSEMPEL HALKÆR ÅDAL:

– Overalt på vår klode er det en utfordring å få til en positiv dialog mellom lokale og nasjonale behov når det gjelder menneskelig utnyttelse av natur og landskap. Halkær Ådal gir inspirasjon til hvordan vern og lokal utnyttelse kan forenes gjennom en «bottom-up»-prosess.

Anne Siri Brandrud, styremedlem i Stiftelsen Idébanken

Ut på tur, aldri sur. (Foto: Per Kolind/
Folkeforeningen Halkær Ådal)

Det dreide seg om å få i gang en felles samtale om framtida for ådalen, der naturforvaltning var et viktig moment - men ikke et isolert sektorrelatert.

Et omvendt planleggingsperspektiv

Aksjonsforskningsforløpet omfattet flere trinn, der de sentrale var et *framtidstverksted* for innbyggerne og et *forskningsverksted* der folk fikk møte fageksperter og representanter for myndighetene.

Det kom 30 mennesker til framtidstverkstedet en lørdag i januar 2002. Dette omfattet de tre faste fasene i et slikt verksted: kritikk, utopi og virkeliggjøring. Utopifasen brakte fram et vell av forslag til forbedringer av miljø og sosiale forhold, og det ble nedsatt prosjektgrupper til å arbeide videre med seks «framtidstilkast», som spente fra det å opprette et utviklingsfond for Halkær Ådal over det å skape nye bofellesskap i jordbruksområdene til å forbedre mulighetene for friluftsliv langs vassdraget.

Forskningsverkstedet gikk i to omganger i april og mai 2002. Alle prosjektgruppene var representert, og hadde i mellomtida arbeidet videre med tilkastene sine. Her var det vanlige planperspektivet snudd på hodet - forslagene kom nedenfra og var til høring hos ekspertene.

Snøballen i gang

Selve aksjonsforskningen i Halkær Ådal ble avsluttet med en «markedsdag» i september 2002, der 100-150 personer deltok. Dagen ble likevel alt annet enn en avslutning på prosessen. Snarere markerte den en oppstart, som skulle føre til en rekke resultater i løpet av de neste tre åra. Rundt 100 mennesker har deltatt i oppfølgingen av prosjektinitiativene.

Svartlamon – bydelen som nektet å dø

– Vi mener at vi er det beste eksemplet på Lokal Agenda 21-arbeid i Norge, forteller Bjørn Lønnum Andreassen. Det er ingen kommunepolitiker som uttaler seg, men en mangeårig aktivist i beboermiljøet på Svartlamon. Historien om Trondheimsbydelen med vel 200 beboere handler om et Agenda 21-arbeid som begynte med heftig konflikt.

Svartlamon er et lite område mellom jernbanen og det østre havneområdet i Trondheim. Her fantes 19 kommunalt eide gårder med utleieboliger, bygd omkring 1890 og til dels sterkt nedslitte. Dessuten hadde en større bilforhandler lokaler i området. Gjennom hele 1990-tallet pågikk en intens tautrekking om områdets framtid, med skiftende vedtak i kommunestyre og formannskap. Det toppet seg i 1996-98, da kommunen var innstilt på å rive deler av bebyggelsen og selge grunnen til bilforhandleren, som ville utvide. Kampen mot riving sveiset ikke bare beboerne sammen, men mobiliserte støtte fra kjente kunstnere og debattører og fikk bred omtale i riksmidia. I 1998 førte den fram. Kommunen inngikk avtale med bilforhandleren om å skaffe ham tomt et annet sted. Boligene skulle bevares.

Et sted for eksperimenter

Parallelt med bevaringskampen hadde noen av beboerne begynt å utvikle planer om å gjøre Svartlamon til økologisk forsøksområde, men det gjensto å avklare rammene. Det skjedde gjennom forhandlinger med kommunen. I 2001 ble det vedtatt en reguleringsplan der det slås fast at Svartlamon skal bli en «alternativ bydel med stort rom for eksperimentering», både sosialt og økologisk. I 2001 ble forvaltningen av boligmassen overdratt til en stiftelse som styres av representanter for beboerne og kommunen i fellesskap. Nominelt har kommunen flertall, men i praksis tilhører det beboerne, ettersom kommunen har oppnevnt en beboervalgt representant til ledervervet. Det betyr også at alle viktige spørsmål i praksis avgjøres på det månedlige Beboermøtet.

Siden 2001 er en rekke miljøtiltak gjennomført. Det er bygd en støyskjerm mot jernbanen, og laget en jordvoll innenfor denne, beplantet med eple- og plommetrær.

Noen dyrker egne grønnsaker, og det er også laget en liten froskedam. Det er gang i det lenge forsømte vedlikeholdet av bygningene - blant annet har en skiftet ut en del av de enkle og trekkfulle vinduene. Det er etablert en «gratisbutikk» der folk kan legge fra seg ting de ellers hadde kastet, og andre kan forsyne seg. Nøkkelen til butikken hentes på kafeen «Ramp», som ble etablert i 2004. Den serverer delvis økologisk mat og har blitt en inspirasjonskilde for besøkende fra hele verden.

Verdens høyeste

Det største løftet hittil har vært byggingen av to nye hus for over 30 beboere i 2005. Disse er bygd i miljøvennlig massivt tre. Det ene er fem etasjer høyt og dermed verdens høyeste bolighus i massivt tre. Selve strukturen ble reist på fem dager og kostnaden ble 13.000 kroner per m². Dermed kan Boligstiftelsen også her holde en lav husleie. Til sammenlikning går nybygde små leiligheter på Nedre Elvehavn, et steinkast unna, for 40.000 kroner per m².

I 2005 vedtok Beboermøtet en omfattende miljøplan. De har også en energiplan, der utvikling av et sol- og bioenergianlegg på Svartlamon inngår. Lokalene etter bilforhandleren er overtatt av Svartlamoen kultur- og næringsstiftelse, som vil bruke dem til å skape nye grøntområder og til bærekraftig kultur- og næringsutvikling.

– Nå må vi legge vekt på visjons- og målarbeid, mener Bjørn Lønnum Andreassen.

– Før var det én trussel som sveiset folk sammen. I dag har vi alle mulighetene, og for å trekke bedre i lik retning, må erfaringene ses i forhold til vedtatte hovedmål med området!

Mer informasjon: Bjørn Lønnum Andreassen blandrea@start.no tlf: +47-915 35 478 www.svartlamon.org

DERFOR VALGTE JEG EKSEMPEL SVARTLAMON:

- Et flott eksempel på byøkologi i praksis: aktivt engasjement fra beboere; gjenbruk og rehabilitering av eksisterende bygninger; ønske om lavere standard med mindre arealbruk; blandet sosial struktur med arbeid, bolig og fritid i nær omkrets; hager og dyrking; spennende nybygging med miljøvennlige materialer med mye mer!

Frederica Miller, styreleder i Stiftelsen Idébanken

Beboerdugnad
(Foto: Bjørn Lønnum Andreassen)

Sagene samfunnshus: Demokrati – ikke bare for de innvidde

Sagene samfunnshus er en møteplass for lokalsamfunnet, med like mange brukere i løpet av ett år som det bor mennesker i denne bydelen i Oslo. Her gjøres et nyskapende arbeid med fornyelse av lokaldemokratiet, med spesiell vekt på å nå mennesker som sjelden blir hørt og sett.

Samfunnshuset fikk nytt liv i 2001, da bydelen valgte det til spydspiss for å utvikle nye lokale demokratiprosesser som et viktig supplement til det representative demokratiet. Huset er også senter for Lokal Agenda 21-aktiviteten i den av Oslo-bydelene som har arbeidet mest med disse FN-utfordringene om bærekraftige lokalsamfunn. Huset er sertifisert som Miljøfyrtårn (se side 22).

Bydel Sagene gjennomgår omfattende endringer med stor innflytting og overgang fra historisk industriarbeiderstrøk til moderne multikulturelt strøk. Det var et bevisst valg fra politikernes side å satse på dette området, der det bor mange som lever i fattigdom vegg i vegg med nybygde høyprisboliger.

Kreative dialoger som verktøy

Det har vært mange former for dialoger med innbyggerne og det planlegges flere: folkemøter med arbeidsformer som kafédialoger, framtidswerksteder, kunstprosjekter og andre kreative tilnærminger. Daglig leder Susan Guerra forteller hvordan man startet et større områdeutviklingsprosjekt, der det lokale LA 21-forumet har hatt en ledende rolle i samspill med politikere og administrasjon:

– Vi varmet opp til et folkemøte ved å trykke en framtidssavis, der vi beskrev i tekst og bilder hvordan det så ut i området omkring Sagene samfunnshus i framtida. Avisen avsluttet med invitasjon til folkemøte. Det satte i gang tankene, kan du tro! 150 mennesker kom. De deltok aktivt, både på møtet og senere.

Folkelig veggkunst

Er det mulig å finne frem til et felles uttrykk for alle de meninger og erfaringer som er representert i mangfoldet av brukere av huset? Det var noe av drivkraften bak

Veggkunstprosjektet, der veggen skulle bli et signal: «Her kan du komme inn!» LA 21-forumet og de nærliggende borettslagene ble invitert til seks verksteder i løpet av et år. De produserte tegninger og skisser, og utgangspunktet var opplevelser av nærmiljøet og ønsker for framtida.

En kunstner og en arkitekt fra nabolaget meldte seg til å skape et samlet uttrykk av materialet. Miljøfokus var integrert med gjenbruk av gamle kopper og kar og bidrag fra fliselageret hos nærmiljøets fliseleverandør.

Bydelsdagen ble brukt til å rekruttere veggkunstnere blant publikum, som fikk male sitt individuelle bidrag på hvite fliser. Veggen ble en hel møteplass for læring, der forbipasserende stoppet opp og kommenterte.

Permakultur i parken

En av husets samarbeidspartnere, organisasjonen Change the World, ga et nyskapende bidrag til den nærliggende parken i form av «permakulturelle» skulpturer. Under deres veiledning laget ungdom i sommerjobb pyramider, spiraler, sirkulære bed og hesteskobed med en blanding av grønnsaker, blomster, frukter, medisinske planter, urter og klatreplanter. Det ble brukt resirkulerte materialer som bildekk, byggavfall, papp og organisk avfall. Tiltaket viser at byens grønne arealer kan bli mer produktive, funksjonelle, estetiske og lærerike.

Det er stadig økende engasjement på samfunnshuset. I 2005 har antall besøkende økt til 28.000 fra 24.000 i 2003. Det har vært 511 arrangementer, og aktiviteten har generert ca 4221 frivillige timer. En av de store utfordringene blir å utvikle en økonomisk bærekraftig drift som sikrer at samfunnshuset kan være en arena for et levende lokaldemokrati – ikke bare for de innvidde.

Mer informasjon: Susan Guerra susan.guerra@bsa.oslo.kommune.no tlf: + 47-23 47 49 90 www.bydel-sagene.oslo.kommune.no

DERFOR VALGTE JEG EKSEMPELLET SAGENE:

- Sagene er et spennende forsøk på samspill mellom det representative demokratiet og sivilsamfunnet. Det arbeides bredt med både den økologiske, økonomiske og sosiale dimensjonen i bærekraften. Innsats på tvers av aktører og fagskiller gir nyskaping.

Mariann Wiese Wettre, kontorleder i Stiftelsen Idébanken

Permakultur i parken, til lek og nytelse.
(Foto: Change the World)

Albertslund – samspill som har gitt verdensrekord

I Albertslund kommune vest for København er befolkningen aktivt med på å utforme de kommunale tekniske tjenestene - fjernvarme- og vannforsyning, avfalls- og avløpshåndtering. Det skjer gjennom «Brugergruppen», en forsamling med 52 representanter for alle huseierforeninger, borettslag og leieboerforeninger. Den har også blitt en motor for bærekraftig utvikling.

Brugergruppen ble opprettet allerede i 1980, for å gi boligområdene innflytelse på utbyggingen av fjernvarmenettet i kommunen. Seinere ble mandatet utvidet til å dekke alle tekniske tjenester. Samspillet mellom Brugergruppen og kommunen har ført til en rekke innovasjoner - blant annet har de enkelte boligområdene i Albertslund mulighet til å velge mellom hele fem ulike renovasjonsordninger.

Under 25-årsjubileet for Brugergruppen uttalte Steen Christiansen, leder for miljø- og planutvalget i Albertslund:

– Af de hundredvis af sager, som Brugergruppen har behandlet i de 25 år og udtalt sig om til kommunalbestyrelsen, er der meget få tilfælde, hvor kommunalbestyrelsen ikke har fulgt Brugergruppens beslutning. Kommunalbestyrelsen har haft den klare fordel, at brugernes indstilling på forhånd var kendt, så beslutningerne blev mere robuste og svære at opponere imod. Brugergruppen har således haft en meget aktiv og positiv indflydelse på Albertslund Kommunes forsynings-områder og dermed miljøet igennem de 25 år.

Verdensrekord i bærekraftplaner

I seinere år har Brugergruppen også utvidet perspektivet. Det var den som i 1995 vedtok Albertslunds Lokale Agenda 21 - det første dokument i sitt slag i Danmark. Her oppfordres hvert enkelt boligområde til å utvikle sin egen Agenda 21. Hyldeespjældet borettslag vedtok sin første Agenda 21-plan i 1995 og har siden rullert den på de årlige beboermøtene. Hyldeespjældet har dermed den uoffisielle verdensrekorden i antall rullinger av en bærekraftplan.

Sosiale, økologiske og økonomiske resultater

Og resultater har det blitt i fullt monn. Her sorterer folk søpla på en felles gjenbruksplass. Ikke i to eller fire fraksjoner, men i 30 - og enda flere kan det bli. Beboerne har også satt seg som mål å redusere strømforbruket med 10 % og energiforbruket til oppvarming med halvparten fra 1995 til 2010. De har allerede kommet langt på veg mot det siste målet. Dessuten har de pålagt seg selv forbud mot kunstgjødsel og sprøytemidler og har oppfordret hverandre til å holde høns.

Alt dette organiseres og drives av beboerne selv, og har betydd mye også for det sosiale miljøet. De aktive blir kjent med hverandre og selv de mindre aktive har fått en rekke nye møteplasser. Gjennomtrekken av beboere ble på ti år redusert fra ca 30 % til ca 10 % årlig, og det er nå kø for å flytte inn i Hyldeespjældet. Dessuten har miljøtiltakene ført til at husleiene ligger noen prosent lavere enn de ellers hadde gjort.

Senter som drivkraft

En viktig motor i det lokale samarbeidet mellom innbyggere og myndigheter er Agenda Center Albertslund - et miljøsenter med 4 fast ansatte. Det støtter og veileder boligområder, foreninger, grupper og borgere i deres miljøinnsats. Gjennom informasjon, initiativer og prosjekter inspirerer senteret til omstillinger for en bærekraftig utvikling. Brugergruppen utpeker fire av de ni styremedlemmene her.

Mer informasjon: Povl Markussen markussen@agendacenter.dk tlf: + 45-43 62 20 15
www.agendacenter.dk www.albertslund.dk/miljoe

DERFOR VALGTE JEG EKSEMPEL ALBERTSLUND:

– I 1997 fikk jeg oppleve på nært hold alt det spennende som var kommet ut av samarbeidet mellom beboere, velforeninger og kommunale myndigheter i Albertslund. Dette er ingen døgnflue, men en modell som har vist seg levedyktig!

*Kjell Dahle, nestleder i styret i
Stiftelsen Idébanken*

Innvielse av den nye naturlekeplassen i Hyldeespjældet. (Foto: Agenda Center Albertslund)

Kretsløpshuset i Mörsil – oppført og drevet av bygdefolket

Kretsløpshuset i Mörsil er resultat av et langsiktig lokalt engasjement for å skape en økologisk mat- og hageoase i Väst-Jämtland. Det vakre nybygde huset er omkranset av hage og dyrket mark. Huset rommer restaurant, kafé, bær- og urteforedling, en butikk fylt av økologiske varer, samt lokaler for undervisning og konferanser.

I 1994 gikk ei gruppe i «bylaget» i Mörsil i Jämtland i gang med å utarbeide en modell av et bærekraftig bydesamfunn - et konkret Agenda 21-prosjekt. Målsettingen var å skape et senter for miljøarbeidet i bygda og å selge lokalt, økologisk dyrkede produkter.

Andelslaget leverer arbeidskraften

Etter to år dannet gruppa en økonomisk forening som nå har 26 enkeltpersoner som medlemmer. Jord som har ligget brakk, har blitt dyrket opp. En nedlagt sanatoriepark har fått tilbake sin gamle funksjon med dyrking av poteter, grønnsaker og bær. Fra starten hadde en også dyr, men dette viste seg for arbeidskrevende.

Et drivhus er flyttet til området slik at en kan dyrke tomat og agurker. Potetavlingene dekker blant annet behovet til den lokale butikken. Et hønsehus bidrar med gjødsel til dyrkingen. Det er gjennomført studiesirkler og kurs i miljøkunnskap, biodynamisk dyrking, bygging av solfangere mm. Det er anlagt en besøkshage med gamle, herdige vekster.

11.000 timer frivillig byggeinnsats

Byggingen av Kretsløpshuset tok til i 1998, og til tross for at det brant ned nesten til grunnen da det var nesten ferdig, kunne et nytt hus innvies i juni 2000. I huset finnes det i dag en kafé - som også er et drivhus med frodige og eksotiske vekster - konferanselokaler og butikk. I tilslutning til huset er det en gammeldags hønsegård. Det er åpent daglig fra kl 12-16, unntatt mandager. Grupper kan bestille omvisninger eller arrangementer også til andre tider.

Huset ble bygd ved hjelp av egen kapital, bidrag fra vassdragsreguleringsfondet, EUs jordbruksfond og omkring 11 000 timers frivillig arbeid. Nå drives virksomheten med åtte ansatte. Selv om oppslutningen fra bygdefolket har vært stor, er huset i dag svært avhengig av den entusiastiske innsatsen til de sentrale ildsjelene.

Grønn rehabilitering

Kretsløpshuset tilbyr nå hagebesøk og terapi til pasienter med stresslidelser. – Eftersom jag är läkare är det ett bättre och mer inkomstbringande sätt att nyttja trädgården än att odla för försäljning. Dette sier Christl Kamppa-Ohlsson, som er selve motoren i Kretsløpshuset.

Hun forteller også at det nå bygges et antroposofisk kollektiv for utviklingshemmede i nabolaget til Kretsløpshuset. I fellesskap vil de bygge opp en besøkshage.

Kamppa-Ohlsson mener at de høye besøkstallene først og fremst skyldes det vakre miljøet rundt huset og høykvalitetsmaten som er helt økologisk og Fairtrade-sertifisert.

Byalagsbevegelsen

«Folkrörelserådet Hela Sverige ska leva!» er navet i en bevegelse av 4.000 «byalag» og lokale utviklingsgrupper som jobber for landsbygda i Sverige.

www.bygde.net

Mer informasjon: Christl Kamppa-Ohlsson christl.hadar@telia.com tlf: +46-647-66 05 57 www.kretsloppshuset.com

DERFOR VALGTE JEG EKSEMPEL MÖRSIL:

– Dugnaden rundt Kretsløpshuset i Mörsil er imponerende. De har utviklet en læringsarena hvor praksis og teori går hånd i hånd for å møte langsiktige mål. Slik bidrar de til FNs utdanningstiår til fremme av en bærekraftig utvikling.

Kai Arne Armann, daglig leder i Stiftelsen Idébanken

Kretsløpshuset har mer enn 10.000 besøkende hvert år, og har hatt gjester fra mer enn 30 land. (Foto: Kretsløpshuset)

Dugnad for bærekraftig utvikling

Regjeringen varslet i Soria Moria-erklæringen en ambisiøs politikk for bærekraftig utvikling og arbeider med å lage en oppdatert nasjonal strategi på området. Strategien skal legges fram i Nasjonalbudsjettet høsten 2007, 20 år etter at Gro Harlem Brundtland og Verdenskommisjonen for miljø og utvikling bidro til å sette temaet på dagsorden.

Arbeid for bærekraftig utvikling angår ikke bare myndighetene, men alle aktører i samfunnet, også den enkelte. Vi har derfor lagt opp til en inkluderende prosess og ønsker en nasjonal dugnad for bærekraftig utvikling.

Bærekraftig utvikling er satt på dagsorden fordi verden har sett vedvarende fattigdom i mange utviklingsland, samtidig som presset på jordens økosystemer har vært økende. Sammenhengene mellom forbruksmønstre i nord som ikke er bærekraftige, underutvikling i sør og økende miljøproblemer er blitt tydeligere. Klimaendringer, overbeskatning av naturressurser og tap av biologisk mangfold er de mest synlige tegn på dette. Internasjonale fattigdomsutfordringer og truslene mot jordens miljøtilstand er hovedutfordringer for bærekraftig utvikling. Dette innebærer at fokuset i arbeidet også i industriland som Norge må ligge på hvordan man kan møte disse utfordringene.

Det er en framgang når det gjelder reduksjon av fattigdom i verden. Det skyldes først og fremst den høye økonomiske veksten i Asia, spesielt i Kina og India. To tredeler av verdens ekstremt fattige, som lever for under 1 USD pr dag, lever i Asia. Samtidig har Afrika sør for Sahara ikke hatt samme framgang. I 2015 vil over halvparten av verdens ekstremt fattige leve i denne regionen.

Klodens økologiske kapasitet vil kraftig overskrides hvis store deler av verdens befolkning kopierer vårt forbruksmønster. Arbeidet med

bærekraftig produksjon og forbruk, og det å frakoble miljøbelastning fra økonomisk vekst, er en sentral del av arbeidet med bærekraftig utvikling. Fordi økonomi og miljø må ses i sammenheng, har Finansdepartementet, med ansvar for budsjett, grønne skatter og langsiktig økonomisk balanse, fått i oppgave å koordinere arbeidet med bærekraftig utvikling. Norge ligger lengst fremme i det å bruke nasjonalbudsjettet, regjeringens viktigste politikkdokument, til oppfølging av arbeidet med bærekraftig utvikling. I budsjettet vi la fram 6. oktober, er det en bred omtale av Regjeringens politikk på området.

Det er utviklet nasjonale indikatorer for bærekraftig utvikling. Vi vil knytte målene i strategien og indikatorer sammen på en god måte. Indikatorene oppdateres av Statistisk sentralbyrå. Slik kan alle følge med på om målene i strategien nås. Denne formen for innsyn er viktig. En annen måte å sikre innsyn på er en evaluering utenfra av arbeidet som gjøres. Regjeringen har derfor ønsket at et annet land skulle gå gjennom det vi gjør i Norge. Vi er glad for at svenske myndigheter stiller opp på dette.

Regjeringen har lagt opp til bred deltakelse i prosessen med strategien og til at strategien skal favne vidt. Arbeidet med bærekraftig utvikling må skje på bred front, både gjennom offentlige virkemidler og gjennom lokalt og individuelt engasjement i næringsliv, organisasjoner, kommuner og husholdninger.

Kristin Halvorsen
Finansminister

VISSTE DU AT:

Stiftelsen **Idébanken** har dokumentert mer enn 300 gode eksempler på bærekraftig praksis?

Se www.idebanken.no

Idébankens elektroniske nyhetsbrev utkommer annenhver uke, og er gratis å abonnere på.

Bestilles hos ola@idebanken.no.

Mulighetsrommet – Idébankens årbok for 2006 rommer 32 essays, artikler og intervjuer av egne og inviterte skribenter. Boka er på 120 sider og koster kr 298,- pluss porto.

Send din bestilling til mariann@idebanken.no.

Takk for din
deltakelse på den
nordiske konferansen
for bærekraftig samfunnsutvikling
26. - 27. oktober 2006
www.framtid-kom.no

Stiftelsen Idébanken følger opp!
www.idebanken.no

Balanseakten samler folkehøgskoler i Norden til
oppfølging av FN-tåret for utdanning for bærekraftig utvikling.
www.balanseakten.no

